

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO

SOCIALINIO DARBO KATEDRA

IEVA GUDELYTĖ

NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS
CHARAKTERISTIKOS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Doc.dr. B.Kairienė

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO

SOCIALINIO DARBO KATEDRA

**NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS
CHARAKTERISTIKOS**

Vaiko teisių apsaugos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621L52001

Recenzentas

_____

(parašas)

2013 05

Vadovė

_____

Doc. dr. B. Kairienė

(parašas)

2013 05

Atliko

VTAmis9-01 gr. stud.

_____Ieva Gudelytė

(parašas)

2013 05

VILNIUS, 2013

NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS CHARAKTERISTIKOS

ĮVADAS	6
1. NUTEISTIEJI ASMENYS IR JŲ VAIKAI	9
1.1. Nuteistojo asmens samprata.....	10
1.1.1 Įkalinimo įtaka nuteistųjų asmenybės korekcijai.....	10
1.1.2 Geroji praktika teisingumo sistemoje, taikant bausmes.....	12
1.2 Nuteistųjų asmenų šeimų charakteristika.....	15
1.3 Tėvų įkalinimo įtaka vaikų ugdymosi procesui.....	17
1.4 Vaikams formuojamas požiūris į savo kalinčius tėvus.....	20
2. NUTEISTŪJŲ ASMENŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS PROCESAS	22
2.1. Bendravimo galimybės.....	22
2.2. Bendravimo ypatumai.....	24
2.3. Bendravimo trikdžiai ir jų šalinimo galimybės.....	26
3. NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS CHARAKTERISTIKOS	29
3.1. Empirinio tyrimo apibūdinimas.....	29
3.2. Nuteistųjų asmenų bendravimas su savo vaikais.....	31
3.2.1 Veiksniai, įtakoiantys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą.....	31
3.2.2 Bendravimo pobūdis.....	39
3.3. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo darbuotojų nuomonė apie nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą.....	44
IŠVADOS	47
REKOMENDACIJOS	49
LITERATŪRA	50
ANOTACIJA	54
ANOTATION	55
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57
PRIEDAI	58

PRIEDAI

1 Priedas. Interviu klausimai nuteistiesiems.....	59
2 Priedas. Interviu klausimai Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo darbuotojams.....	60
3 Priedas Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 1.....	61
4 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 2.....	62
5 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 3.....	63
6 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 4.....	65
7 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 5.....	66
8 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 6.....	67
9 Priedas. Struktūruotas interviu su nuteistuoju Nr. 7.....	69
10 Priedas. Struktūruotas interviu su darbuotoju Nr. 1.....	70
11 Priedas. Struktūruotas interviu su darbuotoju Nr. 2.....	71
12 Priedas. Struktūruotas interviu su darbuotoju Nr. 3.....	72

LENTELĖS

1 Lentelė. Galimas tėvų nusikalstamumo, arešto ir įkalinimo poveikis vaikų ugdymuisi.....	18
2 Lentelė. Išoriniai veiksniai, įtakojantys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą (artimieji).....	32
3 Lentelė. Išoriniai veiksniai, įtakojantys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą (sistema).....	34
4 Lentelė. Vidiniai veiksniai, įtakojantys bendravimą.....	37
5 Lentelė. Nuteistųjų bendravimo su vaikais dažnumas.....	40
6 Lentelė. Nuteistųjų bendravimo su vaikais tipai.....	41
7 Lentelė. Kalinimo įstaigos suformuojama aplinka nuteistiesiems susitinkant su vaikais.....	42
8 Lentelė. Kalinimo įstaigos darbuotojų požiūris į nuteistųjų bendravimą su vaikais.....	44

IVADAS

Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje teigiama, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis. Tėvas ar motina, negyvenantys kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant, bei neturi teisės kliudyti tarpusavio bendravimui (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Atsižvelgiant į minėtus aspektus, galima teigti, kad vaikui tinkamiausia aplinka augti yra šeima. Tėvai yra atsakingi už augančio vaiko gerovę bei turi teisę juo rūpintis, dalyvauti jo auklėjime. Šios pareigos nesikeičia, net, jei tėvai gyvena skyrium.

Nuteistieji asmenys yra socialinė žmonių grupė, kuri skiriasi nuo kitų tuo, kad jiems yra apribota laisvė. Tai yra asmenys, kurie atlieka arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes (Žin., 2004, Nr. 23-709). Šeimos nario nebūvimas, šiuo atveju dėl įkalinimo, visada vienaip ar kitaip įtakoja likusiųjų šeimos narių gyvenimą. Pasak G. Sagačio (2006), moksliniais tyrimais yra pagrįsta, jog šeima yra pagrindinis faktorius, nulemiantis vaiko socializaciją. Nuo pat pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirų prasideda jo socializacijos procesas, kurį galima apibūdinti kaip egzistuojančių elgesio normų ir vertybių sistemą, socialinės patirties perėmimą ir atgaminimą asmenybės veikos ir bendravimo metu (Sagatys, 2006, p.25).

Tėvų įkalinimo poveikį vaikams, kas įtakoja nuteistųjų bendravimą su savo vaikais bei kaip kalinimo įstaiga įtakoja nuteistųjų bendravimą su vaikais aprašo C. F. Hairston (2001), R. Woodward (2003), P. Jo Baunach (1985), J. Reilly (2004), N. G. La Vigne (2008), J. Hagan (1996), bei J. Murray (2005). Nuteistųjų asmenų psichologiją, įkalinimo įtaką nuteistiesiems asmenims, jų asmenybės koregavimą plačiau aprašo R. Bandzevičienė (2009). Bendravimo svarbą ir įtaką žmonėms aprašo J. Almonaitienė (2005) bei R. Želvys (2007).

Nuteistųjų bendravimo su vaikais problemos nepavyko aptikti moksliniuose darbuose, tačiau keletas šio magistrinio darbo aspektų buvo analizuojama: G. Pocevičius „Nusikalstamumo priežasčių teorijos“ (2008), N. Kačegavičienė „Šeimos krizė ir nusikalstamumas“ (2007), J. Barškietienė „Šeimos įtaka nepilnamečių deviantinio elgesio formavimuisi“ (2008). Šių autorių darbai orientuoti į tai, kaip šeima gali paveikti vaiko elgesį, tačiau nepavyko rasti tyrimo, kuris pateiktų nuteistųjų apklausos duomenis apie jų bendravimą su savo vaikais bei jų bendravimo analizę.

Šio darbo tema buvo pasirinkta siekiant išsiaiškinti, kaip vyksta nuteistųjų bendravimas su vaikais, kas įtakoja jų bendravimą, bendravimo pobūdį ir galimus bendravimo trikdžius. Siekiant aprašyti ir išnagrinėti šiuos ir panašius klausimus buvo suplanuotas šis darbas.

Probleminiai klausimai:

- Kaip tėvų įkalinimas veikia jų bendravimą ir santykius su vaikais?
- Koks yra nuteistųjų bendravimo su savo vaikais pobūdis?
- Kas įtakoja nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą?

Tyrimo objektas. Nuteistųjų asmenų bendravimo su savo vaikais charakteristikos.

Tyrimo tikslas. Pateikti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime esančių nuteistųjų bendravimo su savo vaikais charakteristikas.

Uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, pateikti nuteistųjų asmenų šeimų charakteristikas.
2. Išnagrinėti kaip tėvų įkalinimas paveikia vaikus.
3. Atlikus kokybinį tyrimą, atskleisti, koks yra nuteistųjų bendravimas su savo vaikais.
4. Išnagrinėti įkalinimo įstaigose sudaromas sąlygas nuteistųjų ir jų vaikų santykių palaikymui.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė.
2. Struktūruotas interviu su įkalinimo įstaigų darbuotojais ir kalinčiais asmenimis.
3. Kokybinė turinio analizė.

Tyrimo rezultatų nauda. Atliktas tyrimas yra reikšmingas ne tik moksliniu požiūriu kaip vienas pirmųjų darbų, atskleidžiančių nuteistųjų asmenų bendravimą su vaikais, bet ir praktiniu jo pritaikomumo aspektu. Gauti rezultatai padės įvertinti Lietuvoje kalinčių nuteistųjų bendravimą su savo vaikais bei pagrindinius trikdžius kurių identifikavimas padės į juos atkreipti dėmesį ateityje.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, rekomendacijos ir priedai.

I dalis. *Nuteistieji asmenys ir jų vaikai*. (Mokslinės literatūros analizė, susidedanti iš keturių skyrių ir dviejų poskyrių)

II dalis. *Nuteistųjų asmenų bendravimo su savo vaikais procesas*. (Mokslinės literatūros analizė, susidedanti iš trijų skyrių)

III dalis. *Nuteistųjų bendravimo su savo vaikais charakteristikos*. Tai tyrimų rezultatai bei jų analizė.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos:

Vaikas – žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip (Žin., 1996, Nr. 33-807).

Nuteistieji – asmenys, kurie atlieka arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes (Žin., 2004, Nr. 23-709).

Bendravimas – tarpusavio sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių. Ši sąveika vyksta ir kalbant, ir be žodžių, sąmoningai ir nesąmoningai, būnant dviese ar atsidūrus didelėje žmonių grupėje (Almonaitienė, 2005).

Charakteristikos – apibūdinimas, skiriamųjų savybių, pranašumų, trūkumų nusakymas. (<http://www.terminai.lt/zodynas/charakteristika>)

Delinkventiškumas – problematiškas nepilnamečių elgesys, toks kaip sukčiavimas, muštynės su klasės draugais, melavimas, vagystės, gėrimas, ankstyvas seksualinis gyvenimas, narkotikų pardavinėjimas, padeginėjimai, prievartavimai, žmogžudystės (Gottfredson, 2011).

1 NUTEISTIEJI ASMENYS IR JŲ VAIKAI

Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui. Bausmės paskirtis : sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (Žin. 2000, Nr. 89-2741). Baudžiamoji atsakomybė – tai teisinės pasekmės, baudžiamosios teisės normų taikymo rezultatas. Jos esmė – asmens, padariusio nusikaltimą, pasmerkimas valstybės vardu. Savo pobūdžiu baudžiamoji atsakomybė reiškia valstybės prievartos taikymą ir asmens padaryto nusikalstamo elgesio pasmerkimą (Abramavičius, 1998). Atsižvelgiant į minėtus duomenis, galima daryti išvadą, kad bausmė yra skirta nubausti asmenį už baudžiamosios teisės normų nesilaikymą, užkirsti kelią nusikalstamumo recidyviškumui bei paveikti asmenį taip, kad jis laikytųsi įstatymų.

Vyriškosios lyties atstovai sudaro didžiąją dalį nuteistųjų asmenų. Creasie Finney Hairston (2009) knygoje „Giminių globa, kai tėvai yra įkalinti: ką mes žinome, ką galime padaryti?“ (ang. „Kinship care when parents are incarcerated: what we know, what we can do?“) konstatuoja faktą, kad netgi 93 procentai įkalinimo įstaigose esančių asmenų yra vyrai (Hairston, 2009). Vyriškosios lyties didesnę nusikalstamumą patvirtina ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengtas leidinys „Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009“, kuriame pateikiama statistika, kad 2009 m. nusikaltimus įvykdė 19069 vyriškosios lyties asmenys, ir 2258 moteriškosios lyties asmenys (Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009, 2010). Statistika parodo ženkliai didesnę vyriškosios lyties asmenų nusikalstamumą. Šeimos turi įveikti keletą svarbių problemų, tokių kaip tolimesnis ryšių palaikymas su įkalintuoju šeimos nariu, visuomenės požiūris į nuteistųjų šeimas, bei tolimesnis vaikų auklėjimas. Labai svarbu tai, kad, kai vaikas netenka tėvo dėl nuteisimo, tokiu būdu gali silpnėti vaiko ir tėvo ryšys, kuris laikui bėgant gali nutrūkti, jei nebus bendravimui suteikiamos sąlygos ir galimybės.

Kadangi didžiąją nuteistųjų dalį sudaro vyriškosios lyties atstovai, šis tyrimas bus orientuotas į nuteistuosius vyriškos lyties asmenis bei kaip jų įkalinimas paveikia jų ir jų vaikų bendravimą. Šioje darbo dalyje bus pateikiama nuteistojo asmens samprata bei kokie asmenys dažniausiai linkę nusikalsti. Taip pat bus pateikiama kokia įkalinimo įtaka nuteistųjų asmenybės korekcijai, bei užsienio šalių geroji patirtis nuteistiesiems bendraujant su vaikais. Galiausiai bus aptariama tėvų įkalinimo įtaka vaikų ugdymo procesui bei paties vaiko požiūris į savo kalinčius tėvus.

1.1. Nuteistojo asmens samprata

Pradedant kalbėti apie nuteistuosius asmenis, svarbu pateikti nuteistojo asmens sampratą. R. Katinaitė (2007) savo magistriniame darbe teigia, kad nuteistieji yra asmenys, kurie atlieka arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes (Katinaitė, 2007). R. Bandzevičienė (2009) teigia, kad „nuteistieji yra asmenys, kurie jau atlieka paskirtąsias bausmes“ (Bandzevičienė, 2009, p. 58). Pasak Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2009), „**Nuteistasis asmuo** – kaltinamasis, kurio atžvilgiu priimtas Lietuvos Respublikos teismo apkaltinamasis nuosprendis. Nuteistieji teismo nuosprendžiu paskirtas terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atlieka Teisingumo ministerijai pavaldžiose pataisos įstaigose – pataisos namuose, nepilnamečių pataisos namuose, kalėjimuose, atvirose kolonijose“ (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2009, p. 9). Iš pateiktų apibrėžimų matoma, kad nuteistieji yra asmenys, kurie už padarytą teisės pažeidimą yra baudžiami tam tikromis įstatymų reglamentuojamomis bausmėmis, apribojant laisvę. Tokiu būdu asmuo yra atskiriamas nuo visuomenės, įprasto gyvenimo režimo, bei savo šeimos.

Mūsų visuomenėje nusikaltę asmenys yra savotiška „atstumtųjų“ grupė, kadangi, pasak A. Abramavičiaus ir kt. (1998) „neteisėtas elgesys yra smerkiamas todėl, kad asmuo, turėdamas visišką veiksmų pasirinkimo laisvę, pažeidė baudžiamąjį įstatymą“ (Abramavičius, 1998, p. 60). Nuteistieji asmenys yra suvokiami kaip žmonių grupė, kurie savo valia pasirinko nusikalstamą gyvenimo būdą, puikiai suprasdamas kokios gali būti pasekmės, todėl turi atsakyti už savo veiksmus.

Siekiant kuo išsamiau pateikti nuteistojo asmens sampratą, aptarsime įkalinimo įtaką nuteitųjų asmenybės korekcijai, kiek pats įkalinimas gali paveikti nuteistuosius, ar įkalinimas yra pati alternatyviausia bausmės rūšis. Taip pat aptarsime Švedijos ir Kanados gerą patirtį teisingumo sistemoje.

1.1.1. Įkalinimo įtaka nuteitųjų asmenybės korekcijai

G. Švedas teigia, kad norint išsiaiškinti, koks tikslas keliamas laisvės atėmimui, būtina nustatyti, į kokią bausmės teoriją orientuojasi Lietuvos baudžiamoji politika (Švedas, 2003). Vienas iš savarankiškų kriminalinės bausmės tikslų, kuriuos numato Lietuvos Respublikos kriminalinės justicijos sistema yra atpildas. Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje įtvirtinta teisingo atpildo teorija. Atpildas, kaip kriminalinės bausmės tikslas, išreiškia atitinkamą valstybės reakciją į teisės pažeidimą, kai teisės pažeidėjo socialinė padėtis suvaržoma ar

apribojama tiek, kiek reikalauja teisingumas. Teisingas atpildas reikalauja, kad bausmė būtų skiriama pagal kiekybinį nusikalstamos veikos įvertinimą, t. y. tokiu būdu, kad bausmė būtų nei per griežta, nei per švelni. Kiekvienas dorovingas pilietis, priklausydamas konkrečiai politinei bendruomenei, gerbia valstybės teisinį autoritetą, pripažįsta jos galią ne tik leisti įstatymus, bet ir bausti tuos, kurie šiuos įstatymus pažeidžia. Tas, kuris pažeidžia įstatymus, susilaukia valstybės dėsningo atpildo. Vadinasi, atpildas laikytinas modernių valstybių teisingumo vykdymo esme (Arlauskas, 2007). Taigi, Lietuvoje gyvenantys piliečiai turi gerbti valstybės teisinį autoritetą, pripažinti jos įstatymus, o pažeidus vieną iš jų, sulaukti atitinkamos valstybės reakcijos į teisės pažeidimą. Įstatymus pažeidęs asmuo susilaukia atpildo – bausmės.

Nuteistiesiems esant bausmės atlikimo vietose, siekiama juos nubausti už savo nusikalstamą veiklą bei tikimasi, kad jų elgesys bus koreguojamas tinkama linkme, tačiau kartais galima pasiekti priešingą rezultatą. Patekę į įkalinimo įstaigas asmenys atskiriami nuo visuomenės, kaip nusikaltėliai, kuriuos reikia izoliuoti bei koreguoti jų elgesį, tačiau izoliacija bei nuteistųjų asmenų apgyvendinimas su kitais nusikaltėliais gali turėti neigiamą poveikį. Pasak A. Kiškio, „nuteistasis vis labiau tolsta nuo aplinkos, būdingos gyvenantiems laisvėje, praranda ryšius su prosocialiais asmenimis, esančiais laisvėje, jis vis labiau prisitaiko prie gyvenimo sąlygų laisvės atėmimo įstaigoje ir kuo ilgiau jis ten išbūna, tuo sunkiau jam persiorientuoti, prisitaikyti prie staiga pasikeitusių sąlygų, išėjus į laisvę“ (Kiškis, 2006, p. 37). Pastebima tai, kad nuteistajam esant kalnimo įstaigoje, silpnėja socialiniai įgūdžiai dėl apribotos komunikacijos su visuomene. Asmuo prisitaiko prie kalnimo įstaigos sąlygų, taisyklių, aplinkos.

R. Bandzevičienė (2009) įvardina neigiamas laisvės atėmimo bausmės pasekmes. Pirmoji yra atskyrimas nuo visuomenės ir priverstinis gyvenimas kalnimo įstaigose išplečia kriminalinę patirtį, tobulina kriminalinio elgesio įgūdžius, stiprina kriminalines nuostatas, taip pat žalingus įpročius. Antra, įkalinimo metu yra apribojami ir dažnai nutrūksta svarbūs socialiniai ryšiai, ryšiai su šeima, draugais ir darbdaviais. Trečia, prarandami naudingi įgūdžiai: profesiniai, darbiniai, buitines tvarkymo, savarankiškų sprendimų. Ketvirta, formuojasi socialinis neatsakingumas, infantilumas, „globotinio“, „išlaikytinio“ vaidmenys. Penkta, vyksta stigmatizacija, kriminalinė identifikacija, t. y. nuteistieji supanašėja tarpusavyje, įgyja bendrą „nuteistojo“ vaidmens bruožų. Šešta, pažeidžiamas savo vertingumo, savigarbos jausmas, atsiranda įvairių psichologinių deformacijų. Šios paminėtos pasekmės gali būti esminėmis kliūtimis nuteistiesiems integruojantis į visuomenę, bei gali didinti grėsmę pakartotiniam nusikalstamumui (Bandzevičienė, 2009). Taigi, įkalinimo įstaigoje įgyta patirtis gali neigiamai įtakoti nuteistųjų asmenų elgesį, bei asmenybės formavimąsi, o tokiu būdu į visuomenę išleidžiami asmenys, kurie gali būti labiau linkę nusikalsti, nei buvo prieš patenkant į įkalinimo įstaigą. Nuteistieji kalėdami tarpusavyje perima kitų nuteistųjų elgesio manieras, blogus įpročius,

arba dėl patiriamo smurto tampa pažeistomis asmenybėmis. Be to, tokie asmenys dažnai grįžta į savo šeimas, kuriose turi iš naujo priprasti prie įprasto gyvenimo ritmo. Daugeliu atvejų, iš įkalinimo įstaigų paleidžiami asmenys, kurie, didelė tikimybė, kad ir toliau darys nusikaltimus, bei turės problemų socializuojantis visuomenėje, bei šeimoje.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 1 straipsnio 2 punkte teigiama, kad „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“ (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2002, p. 2). Nepaisant to, T. R. Clear'as (1996) teigia, kad „baudžiamosios sistemos plėtra neįtakuoja atitinkamo nusikalstamumo mažėjimo“ (Clear'as, 1996, p. 6). Šį faktą taip pat patvirtina Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengtame leidinyje „Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009“ teigiama, kad Nuo 2008 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius kasmet didėjo apie 6–7 procentus, ir 2009 m. pasiekė 83,2 tūkst. Nusikaltimai sudarė apie 90 procentų visų užregistruotų nusikalstamų veikų (Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009, 2010, p. 11). Iš pateiktų duomenų matoma, kad baudžiamosios sistemos siekis koreguoti nuteistojo elgesį tinkama linkme, nesumažino nuteistųjų skaičiaus bausmės atlikimo vietose.

Apibendrinant, pateikti statistikos duomenys parodė, kad nuteistųjų asmenų skaičius nesumažėjo, tačiau netgi išaugo. Tai parodo, kad kalinimo įstaigose atsirado daugiau nuteistųjų asmenų. Pagal surinktą informaciją paaiškėjo, kad nuteistųjų įkalinimas gali pakreipti jų gyvenimą ne vien tinkama linkme dėl kriminalinės identifikacijos, profesinių įgūdžių praradimo, socialinių ryšių silpnėjimo, psichologinių deformacijų. Šie veiksniai gali sudaryti kliūtis nuteistajam reintegravotis į visuomenę bei grįžtant į šeimą.

Siekiant įvertinti Lietuvos teisingumo sistemos bausmių taikymo veiksmingumą, šiame darbe pateiksime gerosios praktikos pavyzdžius, taikant bausmių sistemą. Kaip pavyzdžiai buvo pasirinktos šalys Švedija ir Kanada.

1.1.2. Geroji praktika teisingumo sistemoje, taikant bausmes

Puikūs gerosios praktikos bausmių sistemoje pavyzdžiai yra Švedija ir Kanada. Švedijoje plačiai taikoma probacijos tarnybų veikla. Probacija, pagal 2007 vasario 21 d. Lietuvos Respublikos priimtą nutarimą dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo, yra „baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma, taikoma nusikaltimą

padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę paramą“ (2007, p.1). Taigi, probacijos sistemos esminis bruožas yra bausmės taikymas, siekiant išvengti nuteistojo laisvės atėmimo, teikti jam socialinę priežiūrą. Tokiu atveju, asmuo turi galimybę būti su savo artimaisiais, neprarandant verbalinio bendravimo.

E. Deveikytė (2003) teigia, kad Švedijoje skiriant bausmes siekiama nuteistąjį prisitaikyti visuomenėje. Teismai stengiasi skirti kuo mažiau bausmių, susijusių su laisvės atėmimu. Taip pat siekiama, kad nuteistasis nesijaustų atstumtas ir netaptų blogesnis negu jis buvo iki nuteisimo. Kai žmogus nuteisiamas alternatyvia laisvės atėmimui bausme, jis išskviečiamas į probacijos tarnybą, kur sudaromas veiksnių planas, susitinkama su teismo paskirtu savanoriu, kurį charakteristikos rašymo metu galėjo pasirinkti įtariamasis arba buvo parinktas probacijos pareigūnų. Probacijos pareigūnas savanoris, bei nuteistasis susitinka kas 3 mėnesius, o savanoris su nuteistuoju bendrauja 1 kartą per savaitę. Susitikimų tikslas—stengtis, kad nuteistasis pats suprastų, jog tik jis gali pakeisti savo gyvenimą (Deveikytė, 2003).

Vienas iš esminių Švedijos gerosios praktikos pavyzdžių yra tai, kad asmenys, kurie yra nuteisiami daugiau nei 4 metų laisvės atėmimo bausme, turi pateikti duomenis apie savo šeimyninę padėtį, „ar turi vaikų; jei turi ir su jais šiuo metu nebendrauja, tai darbuotojas stengiasi, kad nuteistasis galėtų susitikti su vaikais, jei tam neprieštarauja mama (kalėjime yra pasimatymų butas)“ (Deveikytė, 2003, p. 21). Švedijos pavyzdys rodo, kad šioje šalyje yra orientuojamasi į nuteistojo integravimą į visuomenę ne įkalinimo būdu, tačiau koreguojant jo asmenybę, kad jis pats suprastų, jog tik jis gali pakeisti savo gyvenimą. Tuo pačiu, atkreipiamas dėmesys į nuteistųjų šeimą bei vaikų ryšių palaikymą su savo tėvais.

Kanadoje taip pat sėkmingai taikomos įvairios programos nuteistiesiems, tokios kaip: smurto šeimoje programos, programos prieš piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis, išsilavinimo programos. Straipsnyje „Kanados kalėjimų pataisos programos“ (1999) teigiama, kad visi nuteistieji, kurie laikomi suimti federalinėse įstaigose, įvertinami, nustatomas jų rizikos laipsnis bei jų poreikius atitinkantis programų taikymas. Pareigūnai, kurie sudaro kiekvienam nuteistajam elgesio taisyklių planą, panaudoja kalinio įvertinimo duomenis. Nuteistojo pataisos planas yra nuolat keičiamas. Pagrindinis veiksnys, kuriuo remiantis vykdomi sprendimai, yra nuteistojo pažanga įgyvendinant programą. Žinoma, svarbu tai, kad šios programos pasirodė esančios veiksmingos. 39% sumažėjo grįžimų į įkalinimo įstaigas, bei 66% mažiau naujai nuteistų žmonių (Kryžkelė, 1999). Kaip matome, įvairių programų taikymas nuteistiesiems, tinkamas orientavimasis į asmenybės korekciją, bei pagrindinių problemų identifikavimas duoda teigiamų rezultatų.

Lietuvoje buvo atkreiptas dėmesys į kitų šalių gerą patirtį teisingumo sistemoje. Vienas iš baudžiamosios politikos pokyčių bruožų yra pasikeitęs požiūris į nuteistąjį asmenį: pripažįstama, kad be kitų priežasčių, nusikalstamumą įtakoja socialinės ir ekonominės aplinkybės bei tai, kad nuteistąjį asmenį reikia ne tik bausti, bet ir suteikti jam būtiną socialinę pagalbą. Nustatant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos pagrindines kryptis, buvo numatyti šie prioritetai: teistų asmenų rehabilitacija, resocializacija bei adaptacija (Sakalauskas, Mališauskaitė, 2001).

G. Sakalauskas (2001) teigė, kad Lietuva, sekdamas kitų šalių pavyzdžiu pereina prie probacijos sistemos taikymo nuteistiesiems. Vyriausybės programoje buvo numatytas probacijos sistemos sukūrimas ir įgyvendinimas. Kuriant probacijos sistemą buvo formuojama probacijos koncepcija bei numatytos būtinos prielaidos probacijai įgyvendinti (Sakalauskas, 2001). Lietuvos siekius koreguoti teisingumo sistemą patvirtina Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus J. Blaževičiaus 2000 m. išleistas įsakymas dėl auklėjamojo darbo su asmenimis, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę, metodinių rekomendacijų patvirtinimo. Įsakyme konstatuojama, kad nuteistųjų specialiųjų pataisos programų taikymas turi tapti vienu pagrindinių pataisos darbų įstaigų atliekamo auklėjamojo darbo principų. Programų taikymas yra tiesiogiai susijęs su objektyviais nuteistųjų poreikiais, t.y. su tais poreikiais, kurių patenkinimas įgalintų asmenį po laisvės atėmimo bausmės atlikimo tapti pilnaverčiu visuomenės nariu, sugebančiu ir norinčiu savarankiškai bei teisėtai būdais siekti gyvenime užsibrėžtų tikslų ir spręsti iškilančias problemas (Įsakymas dėl auklėjamojo darbo su asmenimis, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę, metodinių rekomendacijų patvirtinimo, 2000).

Pagal pateiktus rezultatus matome, kad puikūs gerosios praktikos pavyzdžiai baudžiamosios sistemoje yra Švedija ir Kanada. Švedija pasižymi tuo, kad sėkmingai taiko probacijos veiklą bei orientuojasi į nuteistojo resocializaciją ir alternatyvesnių bausmių taikymą nei asmens įkalinimas. Kanada pasižymi tuo, kad sėkmingai taiko įvairias asmenybės koregavimo programas nuteistiesiems. Šių programų tikslas nustatyti nuteistųjų rizikos laipsnį bei orientotis į nuteistųjų elgesio korekciją. Kaip matėme, šios programos sėkmingai įgyvendinamos, o nusikalstamumas sumažėjo. Svarbu tai, kad Lietuva atkreipė dėmesį į minėtųjų šalių gerą praktiką teisingumo sistemoje, buvo išleistas įsakymas dėl nuteistųjų specialiųjų pataisos programų taikymo, kas turi tapti vienu pagrindinių pataisos darbų įstaigų atliekamo auklėjamojo darbo principų.

Apžvelgiant patiektus duomenis, galima daryti išvadą, kad bausmė yra tam tikra valstybinės prievartos priemonė, kuria siekiama paveikti prasižengusį asmenį. Nuteistasis asmuo pažeidė valstybės numatytus įstatymus ir susilaukė tikslingo atpildo už padarytą nusikalstamą veiką. Nuteistojo asmens elgesys yra pasmerkiamas todėl, kad jis turėdamas visišką pasirinkimo

teisę, pasirinko nusikalstamą kelią. Kaip matėme, amsnes įkalinimas gali būti ne pat alternatyviausia bausmės rūšis, kadangi nuteistasis asmuo praranda tam tikrus socialinius įgūdžius bei įgija neigiamus bruožus, prisitaikydamas prie kalinimo įstaigos aplinkos. Siekiant parodyti alternatyvesnius bausmės atlikimo būdus, nei įkalinimas, buvo pateiktas Švedijos ir Kanados pavyzdys. Tikslingas baudžiamosios sistemos taikymas, asmenybės koregavimo programų veiksmingumas padėtų nusikaltusiems asmenims sugrįžti į savo šeimas, neprarasti ryšio su vaiku.

Siekiant kuo išsamiau ištirti nuteistųjų asmenų šeimas, toliau patieksime nuteistųjų asmenų šeimų modelius ir charakteristikas.

1.2. Nuteistųjų asmenų šeimų charakteristika

Šeimos vieningumas ir darna yra labai svarbus visuomenės faktorius, kuris nuteistųjų asmenų šeimose pasireiškia kiek kitaip. C. F. Hairston (2001) teigia, kad, kalbant apie nuteistųjų asmenų šeimas, literatūroje dažniausiai pristatomos ir analizuojamos vieno tėvo šeimos, kuomet mama lieka su savo vaikais bei turi juos išlaikyti. Daug rečiau pristatomos šeimos, kuriose nuteistoji yra mama. Dauguma kalinčiųjų tėvų ir motinų yra nesusituokę, bei turi vaikų daugiau nei su vienu partneriu. Kai kurie nuteistieji, tiek vyrai tiek moterys gyveno su savo vaikais, prieš nuteisimą; kai kurie pastoviai matydavosi su savo vaikais ir juos paremdavo, o kai kurie nei matydavo, nei paremdavo (Hairston, 2001). Autorė pastebi, jog kai kuriais atvejais stipriai išryškėja šeimų nevientisumas, ir dėl tokio nestabilumo labiausiai kenčia vaikai, kadangi augdami nepilnoje šeimoje jie nemato tinkamo šeimos modelio. Analizuojant literatūrą šio darbo autorė išskyrė tris pagrindinius nuteistųjų asmenų šeimų modelių tipus, kuriose gyvenantys asmenys susiduria su finansinėmis, socialinėmis bei psichologinėmis problemomis.

1. Šeima, kurioje įkalinamas vyras. Kai nuteisiamas tėvas, šeima netenka pagrindinio maitintojo. Tokiu atveju reikia rasti pajamų, padėsiančių išgyventi. Dažnai motinos turi dirbti keliuose darbuose, kad galėtų išmaitinti šeimą. Tuomet kenčia santykiai su vaikais, kadangi jie ne tik tam tikra prasme netenka savo tėvo, bet tuo pačiu ir retai mato savo motiną. Pagal C .F.Hairston (2007), atskleidžiant, kad artimas šeimos narys yra kalinimo įstaigoje, galima sulaukti neigiamų pasekmių. Daugelis šeimos narių yra sutrikę ir nesako apie artimojo nuteisimą netgi patiems artimiausiems šeimos draugams (Hairston, 2007). Tai įtakoja visuomenės nuostatos apie nuteistuosius asmenis. Kai tėvas yra įkalinimo įstaigoje, visuomenės požiūrį ir nusistatymą prieš nuteistuosius patiria likusieji šeimos nariai, tame tarpe ir vaikai, dėl tėvo bausmės atlikimo dažnai „susiduriantys su vaikų patyčiomis“ (Hairston, 2007, p.16). Tai įtakoja

pilnaverčių santykių su bendraamžiais problematiškumą, o tai dažnai sąlygoja uždaramą ir agresyvumą bei kitas psichologines problemas, kurios bus plačiau aptartos sekančioje dalyje.

2. Kitas šeimos modelis—motina nuteisiama laisvės atėmimo bausme. Nepaisant fakto, kad nuteistųjų motinų skaičius yra ženkliai mažesnis, įtaka vaikams yra labai didelė. Pirmiausia, vaikas praranda prigimtinių ryši su motina, kuris laikui bėgant gali nutrūkti, jei nevyks bendravimas. Pagal P. J. Baunach (1985), nesvarbu kokios nuteistosios motinos buvo prieš įkalinimą, jos visos turėjo bendrą bruožą - savo vaikus. Įkalinimas įtakoja praradimo ir nesėkmės pojūtį. Nuteistoji ne tik pasmerkama visuomenės dėl savo nusikalstamo elgesio, ji taip pat pademonstruoja galima nesėkmę motinos vaidmenyje (Baunach, 1985). Vaikai visuomenėje patiria pašaipas dėl savo motinų nusikaltimų, darančias įtaką besiformuojančios asmenybės. Kaip buvo minėta anksčiau (žr. 1.1.2) bausmės atlikimo vietos padės koreguoti asmenybes į gerąją pusę, tačiau J. Travis (2003) teigia, kad būnant žiaurioje, nežmoniškoje ir pavojingoje aplinkoje natūraliai pasikeičia požiūris ir elgesys, kas tęsiasi ir atlikus bausmę (Travis, 2003). Tokiu atveju orientuojamasi į laikiną rezultatą, bet ne į tolimąjį, kas bus kai motina išeis iš įkalinimo įstaigos, bei kaip bausmės atlikimo vieta gali paveikti motinų elgesį ir bendravimą su savo vaikais.

3. Dar vienas nuteistųjų asmenų šeimos modelis - abu tėvai kali įkalinimo įstaigoje, o vaikus globoja kiti asmenys arba globos institucijos. C. F. Hairston (2009) teigia, kad beveik pusės nuteistųjų motinų vaikus pradeda globoti seneliai. Tokiu būdu vaikai turi galimybę augti su artimu žmogumi. Kai kurie vaikai, augdami su savo seneliais, vėl pasijuto mylimi ir globojami, tačiau visgi pareiškė, kad jų tėvai ateityje pasikeis ir galės visi kartu gyventi. Žinoma, gyvenimas su artimaisiais vaikams yra priimtinesnis, tačiau būna atvejų, kad kai kurie seneliai prieštarauja vaikų bendravimui su tėvais: atsisako surinkti telefono numerį, ignoruoja laiškus, bei nesutinka dėl susitikimų su tėvais. Kitais atvejais tėvai su seneliais gerbia vieni kitus ir palaiko taikius santykius, tačiau nesutaria dėl vaiko auginimo, kaip tėvas, kuris fiziškai nepasiekiamas, gali ir turėtų dalyvauti priimant sprendimus, susijusius su savo vaikais (Hairston, 2009). Bet kokių atveju, susidaro įspūdis, kad seneliai nori apsaugoti vaikus nuo žalingo aplinkos poveikio.

Būna atvejų, kad vaikai neturi galimybės augti su artimaisiais, kadangi neturi jokių potencialių kandidatų. Tuomet vaikai yra patalpinami vaikų globos namuose. Tokiu būdu jie atsiduria svetimoje aplinkoje be artimųjų asmenų globos. Pagal K. Gabel ir D. Johnston (1995) dauguma nuteistųjų asmenų vaikų pakliūna į vaikų globos institucijų akiratį dėl to, kad nėra jokių artimųjų ar draugų, kurie galėtų jais pasirūpinti. Nuteistųjų vaikai patenka į vaikų globos namus tokia pat tvarka kaip ir kiti vaikai. Jie išgyvena pažįstamos aplinkos netektį, artimųjų ir draugų netektį, įtakingų asmenų įsibrovimą į jų namus ir gyvenimus, bejėgiškumo ir praradimo jausmą, bei jausmą, kad tokia situacija kažkoku būdu yra jų kaltė (Gabel, Johnston, 1995). Šioje

situacijoje pastebima didžiausia neigiama įtaka vaikui, kadangi jis yra atskiriamas nuo jam įprastos aplinkos, bei apgyvendinamas su jam nepažystamais žmonėmis. Tokiu atveju pastebimas Vaiko teisių konvencijoje minėtos vaiko teisės augti ir visapusiškai vystytis tik augant šeimoje, pažeidimas, kadangi vaikas yra atskiriamas nuo jam įprastos aplinkos bei šeimos.

Taigi, tinkamas bendravimas, toks kaip psichologinė parama vaikui, situacijos paaiškinimas, bei pagalba vaikui bendraujant su savo biologiniais tėvais gali palengvinti išsiskyrimo našta. K. Gabel ir D. Johnston (1995) teigia, kad „tėvų bendravimas su vaiku, artimaisiais ar laikiniais globėjais, bei paskirtuoju prižiūrėtoju yra pagrindas sėkmingam šeimos stabilizavimuisi“ (Gabel, Johnston, 1995, p.126). Tinkamas situacijos įvertinimas, požiūris į susidariusias aplinkybes, bei tinkamų priemonių ir sprendimų priėmimas gali padėti lengviau išverti išsiskyrimo skausmą, stabilizuoti situaciją šeimoje ir padėti vaikams grįžti į šeimą.

Apibendrinant, išskirtuose nuteistųjų asmenų šeimų modeliuose pastebimos įvairios problemos, tokios kaip finansų trūkumas, socialinės problemos, visuomenės neigiamas požiūris į nuteistųjų šeimas, to pasekoje atsirandantis vaikų uždarumas, kylantis agresyvumas bei kitos psichologinės problemos. Analizuojant duomenis paaiškėjo, kad vaikas, patekęs į svetimą aplinką (turima omenyje vaikų atskyrimą nuo tėvų), jaučiasi nejaukiai, kadangi jis yra atskiriamas nuo jam įprastos aplinkos, artimųjų; vaikas jaučia bejėgiškumo ir praradimo jausmą. Tai parodo, kad vaikas geriausiai jaučiasi augdamas šeimoje, jam įprastoje aplinkoje, tarp savo artimųjų, kas jam prigimtinai priklauso.

Tėvų įkalinimas gali įvairiai paveikti vaikus, jų ugdymąsi. Visa tai aptarsime sekančioje dalyje.

1.3. Tėvų įkalinimo įtaka vaikų ugdymo procesui

Vaikai augdami darnioje šeimoje turi galimybę sėkmingai vystytis. Įkalinus vieną iš tėvų, sutrinka nusistovėjęs šeimos modelis. R. Bandzevičienė (2009) teigia, kad „gausėja tyrimų, rodančių, kad šeimos ryšių stiprinimas mažina recidyvizmą, nutraukia kriminalinio elgesio ciklus, daro poveikį teigiamiems nuteistųjų elgesio pokyčiams“ (Bandzevičienė, 2009, p. 179). Tinkamai dirbant su šeima, taip pat šeimos tarpusavio ryšių stiprinimas gali vesti prie teigiamų rezultatų užkertant kelią jaunimo nusikalstamumui.

Kai vaikas netenka tėvo ar motinos, „jis patiria ne tik išorines problemas, bet taip pat ir vidines problemas“ (Hairston, 2007, p.14). Pasirodo, kiekvienas vaikas skirtingai reaguoja į šeimos modelio pasikeitimą. Veiksniai, įtakojantys vaikų reakciją į tėvų įkalinimą, priklauso ir

nuo vaikų amžiaus, bei lyties (Murray, 2005). N. G. La Vigne (2008) teigia, kad mažesni vaikai patiria didelį stresą dėl savo tėvų įkalinimo, o vyresni vaikai demonstruoja asocialų elgesį, bei skirtingas depresijos rūšis. Berniukai ir mergaitės gali skirtingai reaguoti į tėvų įkalinimą. Vyriškoji lytis daugiau pergyvena dėl tėvų įkalinimo, nei moteriškoji. Berniukai tokiu būdu išreiškia didesnę delinkventiškumą ir agresijos lygį, o mergaitės daugiau atskleidžia vidines ir dėmesio problemas (La Vigne, 2008). Pagrindinės autorių įvardijamos problemos, kurios atsiranda nuteistųjų vaikams yra psichologinės, bei galimas vaikų delinkventiškumas.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, visi vaikai skirtingai paveikiami tėvų įkalinimo. J. Hagan (1996) įvardina problemas, atsirandančias po tėvų įkalinimo, tokias kaip priežiūros problemos, asocialus elgesys vaikystėje, nesėkmės moksle, ankstyvas seksualinis gyvenimas, ankstyvas išėjimas iš namų, ankstyvas gimdymas ir vedybos, tinginystė ir nedarbas paauglystėje ir ankstyvoje pilnametystėje (Hagan, 1996). Kiti autoriai taip pat įvardina „košmarus, apsimetinėjimą“ (Hairston, 2007, p. 18), „užsisklendimą, nesavarankišką elgesį“ (Murray, 2005, p. 446). Tėvų įkalinimas vaikus stipriai sukrečia, paveikia jų vystymąsi ir elgesį.

1 Lentelė. Galimas tėvų nusikalstamumo, arešto ir įkalinimo poveikis vaikų ugdymuisi

Vystymosi stadija	Vystymosi charakteristika	Vystymosi uždaviniai	Įtakoiantys veiksniai	Poveikis
Kūdikystė (0-2 metai)	Visiška priklausomybė	Prisirišimas ir pasitikėjimas	Tėvo-vaiko išskyrimas	Susilpnėjęs tėvo-vaiko ryšys
Ankstyva vaikystė (2-6 metai)	Sąmoningumas ir judrumas; nepilnas savęs individualizavimas nuo tėvų	Savarankiškumo, nepriklausomybės ir iniciatyvos pojūčiai	Tėvo-vaiko išskyrimas; trauma	Nerimas, vystymosi regresija, stiprus potrauminis stresas, kaltė
Vaikystė (7-10 metų)	Padidėjusi nepriklausomybė, gebėjimas samprotauti, bendraamžių poreikis	Stropumo pojūtis, sugebėjimas našiai dirbti	Tėvo-vaiko išskyrimas, ilgalaikė trauma	Ūmus potrauminis stresas, paveikiantis elgesį
Ankstyva paauglystė (11-14 metų)	Išaugęs abstraktus mąstymas; elgesys, orientuotas į ateitį, agresija; lytinis subrendimas	Gebėjimas našiai dirbti su kitais; emocijų valdymas	Tėvo-vaiko išskyrimas, ilgalaikė trauma	Taisyklių nepaisymas; elgesys, paveiktas traumos
Vėlyva paauglystė (15-18 metų)	Emocinė krizė ir sutrikimas; seksualinis vystymasis; abstraktus mąstymas, nepriklausomybė	Asmenybės susiformavimas; užsiima suaugusiųjų darbais, bei tarpusavio santykiais, sprendžia konfliktus su šeima ir visuomene	Tėvo-vaiko atskyrimas, ilgalaikė trauma	Skubotas tėvo-vaiko santykių nutraukimas; nusikaltimų atkartojimas ir įkalinimas

Šaltinis: Dr. Denise Johnston „Tėvų įkalinimo įtaka“, 2000, p. 5.

Pagal pateiktus duomenis matome, kad beveik kiekvienoje amžiaus grupėje vaikai yra priklausomi nuo tėvų, svarbu emocinis ryšys. Esminius poveikius padaro netektis paauglystėje, kuomet formuojasi vaiko asmenybė ir emocinė būklė yra labai pažeidžiama. Taip pat pastebima, kad beveik visose vaiko vystymosi stadijose stipriai paveikiamas vaiko elgesys. Taigi, tėvai yra svarbūs visuose vaikų amžiaus tarpsniuose, tačiau vaikų reakcija į įkalinimą daug priklauso ir nuo vaiko amžiaus.

Šeima, likusi be vieno iš tėvų, turi rasti būdų kaip toliau gyventi. J. Haggan (1996) teigia, kad vyresni vaikai turi prisiimti nenumatytą vaidmenį šeimoje bei prisiimti atsakomybę už kitus šeimos narius, pavyzdžiui, mažesnius vaikus. Be to, kartais vaikai turi palikti mokyklas, nes turi pradėti dirbti, kad papildytų šeimos biudžetą. Tokiu būdu, vaikas turi atsisakyti mokyklos (Haggan, 1996). Ši situacija gali daryti stiprų poveikį vaiko ateičiai ir įtakoti tam tikras socialines problemas ateityje.

Socialinė stigmatizacija yra neišvengiama mūsų visuomenėje. N. G. La Vigne (2008) konstatuoja, kad vaikai, kurie netenka tėvų dėl kitų priežasčių, nei įkalinimas, gauna daugiau užuojautos ir rūpesčio iš kitų, nei vaikai, turintys kalintį tėvą. Nuteistųjų asmenų vaikai susiduria su socialine našta bei gėda. Toks visuomenės požiūris daro įtaką vaiko asmenybės formavimuisi ir ugdymuisi. Vaikai, norėdami apsiginti nuo piktų kalbų patys tampa užsidarę arba atvirkščiai— agresyvūs, bei siekiantys atkeršyti tiems, kurie juos atstūmė ir iš jų tyčiojosi (La Vigne, 2008). Tai parodo, kad vaikų psichologinė būklė, kuomet įkalinamas tėvas/motina, labai daug priklauso nuo visuomenės požiūrio į nuteistųjų vaikus. J. Murray (2005) teigia, kad suaugusiųjų nuomonė taip pat paveikia ir vaikų požiūrį į nuteistųjų vaikus. Tokiu būdu pradedama užgaulioti ir tyčiotis iš įkalinimų asmenų vaikų (Murray, 2005). Taigi, visuomenės požiūris stipriai paveikia vaiko vystymąsi ir įtakoja nusikalstamumą, būtent dėl pastovios stigmatizacijos, kadangi tuo metu, kai vaiko tėvas/motina yra kalinimo įstaigoje, jų psichologinė būseną yra labai pažeidžiama.

Kokią įtaką vaikų nusikalstamumui turi tėvų įkalinimas? Pagal 1 lentelę matoma, kad tėvų įkalinimas, t.y. tėvo – vaiko išskyrimas yra suprantama kaip ilgalaikė trauma, paveikianti vaikų būseną bei elgesį. Pateiktoje lentelėje taip pat pastebima, kad vaikų atskyrimas nuo tėvų įtakoja vaikų nusikalstamumą tam tikrose amžiaus grupėse (žr. 1 lentelę.), t. y. paauglystė, kurioje vyksta pagrindinis asmenybės susiformavimas. J. Haggan (1996) patvirtina nusikalstamumo sąsają su tėvų įkalinimu. Jis teigia, kad paaugliai yra didelėje delinkventiškumo, narkotikų bei įsitraukimo į įvairias grupuotes rizikoje. Kadangi pastebimas ryšys tarp tėvų įkalinimo ir asocialaus vaikų elgesio, tai vaikai nusipelno papildomo visuomenės dėmesio (Haggan, 1996). Kaip matome, tėvų įkalinimas turi įtakos vaikų emocinei, psichologinei būklei bei nepilnamečių delinkventiškumui. Vaikai, matydami kas vyksta šeimose, nesąmoningai gali pradėti elgtis kaip jų tėvai, imituodami juos. Tokiais atvejais turėtų būti orientuojamasi į

nuteistųjų resocializaciją, bei darbus su kalinčiais asmenimis ir jų šeimomis, ypač su vaikais, kad užkirsti kelią nusikalstamumo recidyviškumui.

Taigi, tėvų įkalinimo įtaka vaikams priklauso nuo vaikų amžiaus bei lyties, kadangi jie visi skirtingai supranta tėvų nuteisimo faktą. Taip pat buvo pastebėta sąsaja tarp tėvų įkalinimo bei vaikų delinkventiškumo, kai vaikas dėl tam tikrų priežasčių įsitraukia į nusikaltamą veiklą. Vaikas, netekęs tėvo dėl įkalinimo tampa daug pažeidžiamesnis, tad lengviau paveikiamas, dažniausiai neigiama linkme. Toliau aptarsime aplinkinių vaikams formuojamą požiūrį į įkalinimo įstaigoje esančius tėvus. Tai labai svarbu, nes aplinkinių įtaka ar palaikymas gali sąlygoti tolimesnį nuteistųjų bendravimo su vaikais pobūdį. Kokios yra šio reiškinio priežastys ir pasekmės plačiau bus aptarta sekančioje dalyje.

1.4. Vaikams formuojamas požiūris į savo kalinčius tėvus

Susiformavęs ar besiformuojantis vaikų požiūris į savo kalinčius tėvus yra nulemiamas keleto veiksnių, tokių kaip aplinkinių įtaka, bei vaikų tarpusavio santykiai su savo nuteistaisiais tėvais. Kaip teigia C.F. Hairston (2009), vaikai, kurie rečiau matosi su savo tėvais, gali pradėti žiūrėti į savo tėvus, kaip į nepažįstamuosius, ar netgi pamiršti, kas jie yra (Hairston, 2009). Vaikų susitikimai su tėvais dažnai būna reguliuojami likusiųjų šeimos narių, siekiant juos apsaugoti nuo neigiamų emocijų. N.G. La Vigne teigia (2008), kad šeimos nariai, besistengdami *apginti* vaiką nuo tiesos, dažnai jam sukelia rūpesčio, nerimo, baimės ir nepasitikėjimo jausmą. Vaikai, kurie nežino apie tėvų bausmės atlikimą, nelanko savo tėvų, bei negali palaikyti ir stiprinti ryšių su jais (La Vigne, 2008). Stengiantis vaikus apsaugoti nuo tiesos ar neigiamų emocijų, vaikams yra padaromas atitinkamas poveikis, vaikas patiria neigiamus jausmus.

Kitas svarbus faktorius yra gėdos jausmas dėl kalinčių tėvų. Kaip teigia J. Reilly ir S. Martin (2007), priklausomai nuo draugų ir kitų visuomenės narių reakcijos į nuteisimą, vaikai gali pradėti drovėtis, bei jausti gėdos jausmą (Reilly, Martin, 2007). Tokiu atveju nukenčia tarpusavio bendravimas, vaikai pradeda vengti bendravimo su kalinčiais tėvais. Taigi, didelį vaidmenį vaiko gyvenime atlieka ir pats visuomenės požiūris į nuteistuosius ir jų vaikus.

Vaikų požiūris į savo tėvus taip pat priklauso ir nuo vaikų tarpusavio santykių su savo tėvais. Tais atvejais, kai vaikai gerai sutaria su savo tėvais, jų požiūrį į tėvus yra daug sunkiau pakeisti ir suformuoti, nei tų vaikų, kurių santykiai su tėvais buvo problematiški. Kai pastarieji patenka į kalinimo įstaigas, vaikų požiūris į kalinčius tėvus gali stipriai pablogėti, ypač dėl pašalinių asmenų formuojamos nuomonės.

Kaip matome, didelę įtaką vaikų požiūriui į tėvus turi ir likusiųjų šeimos narių suteikiama klaidinga informacija vaikams, siekiant juos apsaugoti. Kitais atvejais, didelę įtaką

padaro visuomenės požiūris į nuteistuosius, o to pasekoje, vaikai pradeda jausti gėdos jausmą dėl savo kalinčių tėvų, taip vengdami su jais bendrauti. Galiausiai, vaikų požiūrį įtakoja ir jų santykiai su savo tėvais, kuri, esant geriems tarpusavio ryšiams yra sunkiau pakeisti.

Apibendrinant šiame skyriuje surinktą informaciją, galima teigti, kad nuteistųjų tėvų įkalinimas, atskyrimas nuo šeimos turi įtaką besiformuojančiai vaiko asmenybei. Vaikas dažnai susiduria su neigiamu aplinkos požiūriu dėl tėvo/motinos atliktos nusikalstamos veikos. Paašškėjo tai, kad aplinka daro didelę įtaką vaikui ir gali įtakoti vaiko požiūrį į savo kalintį tėvą, o taip įtakoti nenorą bendrauti. Analizuojant tėvo įkalinimo poveikį vaikui matėme, kad bet kurioje amžiaus grupėje svarbus ryšys tarp vaiko ir jo tėvo ir kokią didelę reikšmę turi tėvo/motinos nebūvimas vaiko gyvenime. Kalbant apie vaikų polinkį į nusikalstamumą, buvo pastebimas ryšys tarp tėvo įkalinimo ir vaiko delinkventiškumo, tačiau, kaip buvo teigiama, kuo artimesnis ryšys tarp vaiko ir tėvo, tuo mažesnė delinkventiškumo grėsmė. Analizėje matėme, kad Lietuva, sekdamą gerąją patirtį turinčių valstybių pavyzdžiu, įgyvendina įvairiausias programas, bei alternatyvesnius bausmės atlikimo būdus, nei įkalinimas, tačiau šalyje vis dar vyrauja didelis nuteistųjų skaičius.

2 NUTEISTŪJŲ ASMENŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS PROCESAS

Bendravimas, kaip jį apibrėžia J. Almonaitienė, yra „kiekvienam iš mūsų įprasta, kasdieninė veikla. Žmonės turi prigimtinių poreikį bendrauti. Sėkmingas bendravimas yra svarbi visaverčio gyvenimo dalis, teigiamų emocijų šaltinis. Bendraudami žmonės daro vieni kitiems tam tikrą įtaką: keičia jausmus, požiūrį ir elgesį. Bendraujant keičiamasi informacija, bendraudami mes galime dalytis savo mintimis ir jausmais“ (Almonaitienė, 2005, p. 8). Tinkamas bendravimas padeda išlaikyti ir formuoti gerus tarpasmeninius santykius, tuo tarpu netinkamas - išardyti artimus santykius. Kai tik vienas nebeklauso kito, nebebendrauja, būna neatviras ar nebemoka išreikšti savo jausmų ir poreikių, santykiai pradeda blogėti. Edukologas R. Želvys (2007) bendravimą apibrėžia taip: „tai - prasminga tarpusavio sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių. Ši sąveika vyksta ir kalbant, ir be žodžių, sąmoningai ir nesąmoningai, būnant dviese ar atsidūrus didelėje žmonių grupėje. Bendravimas mus vienija“ (Želvys, 2007, p. 13). Kaip matome, bendraudami asmenys gali sustiprinti savo ryšius su artimaisiais, kadangi tikslinga ir tinkama komunikacija gali padėti sėkmingai palaikyti santykius tarp artimųjų asmenų.

Pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kiekvienas žmogus turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, susirašinėjimo slaptumas (Žin., 2000, Nr. 96-3016). Tai parodo asmens prigimtine teisę į asmeninį gyvenimą, galimybę tarpusavyje laisvai bendrauti, susirašinėti su artimaisiais be kitų asmenų intervencijos. Asmenims, patekusiems į kalinimo įstaigas, šios teisės yra koreguojamos įstatymais. Nuteistieji yra priverstinai atskiriami nuo asmeninio gyvenimo, o jo susirašinėjimas su artimaisiais yra stebimas bausmės atlikimo vietos darbuotojų.

Siekiant kuo išsamiau išanalizuoti nuteistųjų bendravimą su savo vaikais, šioje dalyje pirmiausia bus pateiktos nuteistųjų bendravimo su savo vaikais galimybės, apžvelgiant įstatymus, reglamentuojančius nuteistųjų bendravimą su artimaisiais, tame tarpe ir vaikais. Toliau bus analizuojami nuteistųjų bendravimo su savo vaikais ypatumai, bei susidarančios problemos ir jų šalinimo galimybės.

2.1 Bendravimo galimybės

Nuteistųjų tarpusavio bendravimas su artimaisiais yra reglamentuojamas Lietuvos Respublikos įstatymais. Bendravimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau—LR BVK), bei Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Ši tyrimo dalis yra skirta įvertinti kokias galimybes bendravimui suteikia sistema ir kaip dažnai galima

bendrauti su savo artimaisiais. Pradžioje apžvelgsime LR BVK reglamentuojamą nuteistųjų bendravimo su savo vaikais tvarką.

Nuteistųjų teisė pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis apibrėžiama LR BVK 94 str.: 1 dalis. „Nuteistiesiems leidžiami pasimatymai: trumpalaikiai – iki keturių valandų ir ilgalaikiai – iki dviejų parų“. LR BVK 73 str. pateikiamos paprastajai grupei priskirtų nuteistųjų laikymo sąlygos: 3 dalis. „gauti ir siųsti neribotą kiekį laiškų, taip pat gauti smulkiųjų paketų su spauda“; 4d. „vieną kartą per savaitę paskambinti telefonu“. LR BVK 74 str. pateikiamos lengvajai grupei priskirtų nuteistųjų laikymo sąlygos: 2 dalis. „per du mėnesius gauti vieną ilgalaikį ir vieną trumpalaikį pasimatymą“; 3 dalis. „gauti ir siųsti neribotą kiekį laiškų, taip pat gauti smulkiųjų paketų su spauda“; 4 dalis. „paskambinti telefonu“. Pagal 102 str. 2 dalis. „Nuteistajam paskambinti telefonu leidžiama, jeigu jis tuo metu yra mokus. Vienas telefoninis pokalbis negali trukti ilgiau kaip 15 minučių. Kam skambinti pasirenka nuteistasis. Telefoninio pokalbio išlaidas apmoka pats nuteistasis“. Kaip matome, nuteistųjų bendravimas su artimaisiais yra griežtai ribojamas, tačiau bendravimui galimybės yra suteikiamos, nors ir apribojamos. Teigiamas dalykas yra tai, kad nuteistieji su artimaisiais gali bendrauti laiškais, tačiau vaikui tai negali atstoti verbalinio bendravimo su artimu žmogumi. Skambinimas telefonu taip pat yra stipriai ribojamas, o trumpi telefoniniai pokalbiai neleidžia sklandžiai bendrauti.

Kitas svarbus dokumentas reglamentuojantis nuteistųjų bendravimą su vaikais— Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės (toliau — PĮVTT). Pagal PĮVTT 102 dalį: „Pasimatymo suteikimo procedūra pradedama gavus nuteistojo arba į pasimatymą su juo atvykusio asmens rašytinį prašymą“. Pagal minėto dokumento 104 dalį: „Pataisos įstaigos pareigūnai tikrina į pasimatymą su nuteistuoju atvykusių asmenų daiktus ir drabužius, kad nebūtų daiktų ir reikmenų, kuriuos nuteistiesiems draudžiama turėti“. Asmuo, atvykęs pasimatyti su nuteistuoju, turi teisę atsisakyti nuo jo daiktų ir drabužių patikrinimo, tačiau atsisakius nuo daiktų ir drabužių patikrinimo, pasimatymas su nuteistuoju nesuteikiamas ir laikomas neįvykusiu. Kaip matome, nuteistųjų artimiesiems, norint aplankyti savo kalintį artimą asmenį, reikia praeiti tam tikras procedūras, kurios vaikams gali būti pakankamai nemalonios, pavyzdžiui, asmens krata. Pataisos įstaigų taisyklės yra pakankamai griežtos, orientuotasi į nuteistųjų bausmės atlikimą, o ne malonios aplinkos pritaikymą vizitams su artimaisiais. Teigiamas dalykas yra tai, kad nuteistiesiems asmenims leidžiama bendrauti su savo artimaisiais, bet kitas klausimas iškyla — kiek tas bendravimas yra produktyvus ir kokią naudą suteikia tėvų ir vaikų ryšių palaikymui.

Kaip matome, bendravimo galimybės nepriklauso tik nuo noro palaikyti ryšį, nes tai įtakoja įstatymai bei pataisos įstaigų reglamentuojamos taisyklės, kurios griežtai reguliuoja nuteistųjų bendravimą su vaikais. Kalinčiųjų ir vaikų bendravimas apsiriboja retais pasimatymais, trumpais skambučiais, bei susirašinėjimu laiškais. Kaip matėme, šeimos ryšių

palaikymas gali sumažinti neigiamą įtaką šeimoms ir vaikams“ (Hairston, 2007, p. 24). Į tai turėtų būti atkreiptas dėmesys, nes ryšių palaikymas gali palengvinti išsiskyrimo našta. Kaip matome iš autorės pastebėjimų, nuteistųjų bendravimas su vaiku gali tinkamai paveikti tiek juos pačius, tiek vaikus.

2.2 Bendravimo ypatumai

Nuteistieji asmenys, nepaisant padarytų nusikalstamų veikų bei įkalinimo, vistiek turi tam tikrų įsipareigojimų savo vaikams. C. Seymour ir C. F. Hairston (2001) teigia, kad jie taip pat, kaip ir kiti tėvai, turi svajonių ir troškimų dėl savo vaikų bei dalinasi pareigomis. Jų vaikai ir šeimos nariai taip pat turi vilčių jų atžvilgiu, nors tai dažnai būna stipriai apribota įkalinimo įstaigų taisyklėmis (Seymour, Hairston, 2001). Nuteistieji, patekę į kalinimo įstaigas, atitrūksta nuo įprasto bendravimo su savo atžalomis bei jiems yra sunkiau dalyvauti savo vaikų gyvenime, įgyvendinti jų lūkesčius. K. Gabel ir D. Johnston (1995) teigia, kad „nuteistieji atitolsta nuo stebėjimo, kaip jų vaikai vystosi, o kai vaikams prireikia pagalbos kriziniais momentais, kas dažnai pasitaiko vaikams augant, bendravimo trūkumas ir situacijos sudėtingumas dar labiau paaštrina iškylančias problemas“ (Gabel, Hairston, 1995, p. 255). Remiantis autorės pastebėjimais galime teigti, jog komunikavimo galimybė yra svarbi tėvams dalyvaujant savo vaikų gyvenime.

Bendravimas tarp nuteistųjų ir jų vaikų gali būti įvairus. Jis priklauso nuo tarpusavio santykių, vidinių sąvybių bei išorinių veiksnių, kurie bus aptariami empirinėje dalyje. Tarpusavio bendravimas tarp nuteistųjų ir jų vaikų susideda iš bendravimo motyvų, bendravimo pobūdžio bei bendravimo įtakos tolimesniems santykiams tarp bausmę atliekančių tėvų, bei jų atžalų.

Nuteistųjų bendravimo su savo vaikais priežastys susideda iš vidinių paskatų, siekiant palaikyti ryšį su savo atžalomis, bei bendravimas iš savanaudiškų paskatų, siekiant, pasinaudojant tėvystės faktu, išnaudoti lygtinio paleidimo sąlygas (Jaruševičiūtė, 2009). Tėvai, kurie kalėdami „jaučia vidinį poreikį bendrauti su savo vaikais, deda nemažai pastangų, kad bendravimas su vaikais būtų kuo dažnesnis“, žinoma, kiek tai leidžia įstatymai, bei bausmės atlikimo vietų taisyklės (Woodward, 2003, p. 13). Vaikai negali laisvai bendrauti su nuteistaisiais tėvais, bausmę atliekančių asmenų elgesys susitikimų metu yra ribojamas, kadangi bendravimą stipriai apriboja bausmių vykdymo vietų taisyklės,. Nepaisant bausmės atlikimo vietų apribojimų, bendravimui didelę įtaką taip pat daro nuteistųjų pastangos bendrauti su artimaisiais, tuo pačiu ir su vaikais, bei noras palaikyti ir plėtoti tarpusavio ryšius.

Kitais atvejais, nuteistieji iš bendravimo su vaikais siekia sau naudos bei, kaip teigia R. Bandzevičienė (2009), „šeiminiai, kaip ir kiti socialiniai ryšiai, ne visiems nuteistiesiems yra

vienodai svarbūs“ (Bandzevičienė, 2009, p. 179). A. Jaruševičiūtė (2009) aprašo, kad pagal galiojančius įstatymus nuteistasis, atlikęs trečdalį, du trečdalius ar tris ketvirtadalius bausmės (priklauso nuo nusikaltimo sunkumo ir kitų aplinkybių) ir įkalinimo įstaigoje besielgiantis gerai, gali prašyti lygtinio paleidimo. Ta teise kaliniai naudojami – netgi bando pasitelkti į pagalbą buvusias žmonas, niekad neaugintus ir nematytus vaikus, arba susiranda naujas meiles ir net su jomis susituokia. Nepavykus ištrūkti į laisvę, nuteistasis po pusės metų turi teisę vėl prašytis paleidžiamas anksčiau laiko. Būna, kad 10 ar 15 metų kalėti nuteistas vyriškis staiga prisimena turįs mažametį vaiką (tokiems įstatymas numato, kad lygtinį paleidimą galima taikyti atlikus trečdalį bausmės), kurio neaugino ir net nėra matęs (Jaruševičiūtė, 2009). Kaip matome iš žurnalistės pateiktų duomenų, kartais vaikai gali tapti savo pačių tėvų aukomis, kai jais siekiama pasinaudoti, kaip lygtinio paleidimo garantu.

Bendravimo pobūdis gali būti labai įvairus. R. Želvys (2007) teigia, kad „dažniausiai kasdieniniame gyvenime minėdami bendravimą, visų pirma turime galvoje bendravimą žodžiais“ (Želvys, 2007, p. 27). Nuteistųjų atveju, jie neturi didelių galimybių bendrauti žodžiu su savo artimaisiais, tai įtakoja nuteistojo būvimas kalinimo įstaigoje.

Svarbus veiksnys yra bausmės atlikimo trukmė, kadangi kai kuriais atvejais, ypač tie nuteistieji, kurie kalį iki gyvos galvos, nemato prasmės bendrauti su savo vaikais, kadangi vistiek visą gyvenimą turės praleisti įkalinimo įstaigoje (Bandzevičienė, 2009, p. 180). Tokiu atveju didelę įtaką taip pat daro ryšio tarp tėvų ir vaikų stiprumas, bei poreikis jį plėtoti. Neužtenka tik vienos pusės noro bendrauti, nes to turi norėti abi pusės, tiek nuteistieji tėvai, tiek jų vaikai. Mažesnieji vaikai sunkiau prisitaiko prie susiklosčiusių aplinkybių. N. Loucks (2004) teigia, kad vaikams per susitikimus su nuteistaisiais tėvais darosi nuobodu. Trūksta žaidimo erdvės, privatumo, kad nuteistieji galėtų vieni pabūti su vaikais (Loucks, 2004). Iš to galima daryti prielaidą, kad pasimatymų metu nuteistieji neturi didelių galimybių laisvai bendrauti su savo vaikais, dalintis emocijomis, tuo tarpu vaikai turi prisiderinti prie griežtos bausmės atlikimo vietų tvarkos. Tokiu būdu vaikų noras lankyti kalinčius tėvus gali stipriai sumažėti. Tuomet lieka kiti bendravimo būdai: laiškų rašymas, bei skambučiai savo artimiesiems.

Bendravimas santykiams tarp nuteistųjų ir jų vaikų yra labai svarbus. Tai aprašoma daugelyje šaltinių, kad kuo daugiau jie bendraujama, tuo geresni santykiai būna tarp vaikų ir nuteistųjų tėvų, kuomet pastarieji išeina iš kalinimo įstaigų. C. F. Hairston (2007) teigia, kad lankymas yra būtinas išlaikant tėvų ir vaikų ryšius tėvų kalinimo metu bei numato, kad ryšiai išliks, kai nuteistasis tėvas ar motina bus paleisti iš kalinimo įstaigų (Hairston, 2007). Bendravimas padeda sustiprinti ryšius tarp tėvų ir vaikų, tik reikia daug pastangų, kad tas ryšys nenutrūktų.

Kaip matome, bendravimas tarp nuteistųjų ir jų vaikų gali būti labai įvairus, nes tai įtakoja tiek vidinė motyvacija, tiek ir kiti veiksniai. Vienu atveju nuteistasis bendrauja su savo vaiku iš vidinių paskatų, siekdamas palaikyti ryšį su savo vaiku, o kitu atveju, nuteistasis siekia pasinaudoti faktu, kad turi vaikų ir anksčiau išėiti į laisvę, lygtinio paleidimo sąlygomis. Paaiškėjo, kad nuoširdus abipusis bendravimas nuteistiesiems padeda išlaikyti ryšį su savo vaikais. Tai yra labai svarbu, kadangi jie neturi tokių bendravimo galimybių, kaip likusieji visuomenės nariai, todėl nuteistieji turi dėti daug pastangų, kad ryšys su vaikais nenutrūktų.

2.3 Bendravimo trikdžiai ir jų šalinimo galimybės

Nuteistieji bendraudami su savo vaikais susiduria su keletu problemų, tokių kaip įkalinimo įstaigų sudaromos bendravimo sąlygos, ribotas bendravimas tarp nuteistųjų ir jų vaikų, bei psichologinės problemos. Kaip jau buvo minėta anksčiau (2.1 sk.) nuteistųjų artimiesiems, norintiems pasimatyti su kalinamu šeimos nariu, yra atliekamos tam tikros procedūros, kurios vaikams gali būti pakankamai bauginančios ir nepriimtinos, pvz. krata. Pastebimas sistemos trūkumas—neatsižvelgiama į galimą vaikų reakciją ir galimą atliekamų procedūrų poveikį vaikams. Nuteistųjų susitikimai su vaikais yra stebimi prižiūrinčiųjų pareigūnų, tokiu būdu, vaikai negali atvirai bendrauti su savo tėvais, nes yra stebimi, kaip ir jų kalintys tėvai. Pagrindinė šios problemos šalinimo galimybė būtų įkalinimo įstaigose susitikimų vietas įrengti, atsižvelgiant į tai, kad tėvus lankyti ateina ir nepilnamečiai vaikai.

Nuteistieji asmenys taip pat turi galimybę bendrauti laiškais, tačiau, kaip teigia C. F. Hairston „ilgas laiko tarpas, kol išsiunčiamas laiškas, bei atsakymo laukimas padaro tai vis mažiau priimtina bendravimo forma, šiais trumpųjų teksto žinučių, bei elektroninių laiškų laikais“ (Hairston, 2009, p. 24). Šiuo atveju problema yra sunkiai sprendžiama, kadangi įkalinimo įstaigose nesuteikiama galimybė bendrauti mobiliaisiais telefonais, kadangi tai gali būti panaudojama netinkamais tikslais.

Kitas svarbus dalykas yra psichologinis momentas, kai siekiama vaikus apsaugoti nuo kalinimo įstaigų aplinkos ir nuo paties įkalinimo fakto. C. F. Hairston (2007) teigia, kad kartais netgi socialinių paslaugų specialistai tiki, kad vaikai neturėtų lankyti savo kalinčių tėvų, nes lankymo sąlygos yra per daug traumuojančios. Taip pat manoma, kad, parodant vaikams kalėjimo gyvenimą, jie gali prie to priprasti ir paskatinti vaikus galvoti, kad daryti nusikaltimus ir būti įkalinam yra priimtina (Hairston, 2007). Kaip matome, nuteistųjų bendravimas su savo vaikais kartais gali būti neigiamai priimamas, dėl blogos įtakos vaikams. Tuo pačiu kai kurie artimieji, norėdami apsaugoti savo vaikus nuo neigiamos aplinkos ir blogos įtakos, gali apriboti vaikų bendravimą su kalinčiais tėvais. Tokiu būdu, ryšys tarp nuteistų tėvų ir vaikų silpnėja.

Būna atvejų, kad netgi patys nuteistieji atsisako bendravimo su vaikais. Tai patvirtina N. G. La Vigne (2008) teigdama, kad tėvai gali nenorėti, jog vaikai juos lankytų kalėjime, nes jaučia gėdą ar baimę dėl to, kad vaikai, pamatę juos už grotų, nusimins. Tokiu būdu, pusė įkalinųjų tėvų visiškai nelankomi savo vaikų (La Vigne, 2008). Taigi, nuteistieji užkerta kelią bendravimui su vaikais tam, kad vaikai jų nematytų. Jie nebando palaikyti ryšių, kalbėti su vaikais apie susidariusią situaciją, o tiesiog nutraukia ryšius.

Nepaisant minėtųjų bendravimo trikdžių, kaip teigia R. Woodward (2003), „viena iš bendravimo problemų yra vaikų nenoras lankyti savo tėvus“ (Woodward, 2003, p. 30). Tai įtakoja problematiški santykiai šeimoje, jau minėtoji gėda dėl kalinčių tėvų, ar baimė pamatyti tėvus, kalinimo sąlygomis. Šiuo atveju, pagrindinė galimybė šalinti nusistovėjusį vaikų požiūrį į savo tėvus yra psichologinė pagalba tiek likusiems artimiesiems, tiek vaikams. Jei nebendravimo priežastis yra problematiški santykiai šeimoje, tai neišvengiamas dalykas yra specialistų pagalba, kad išsiaiškinti kokios problemos privertė atsisakyti bendravimo su artimu žmogumi, bei padėti išmokti kalbėtis, bei reikšti mintis.

Kai kuriais atvejais vaikai gėdijasi savo kalinčių tėvų, dėl nusistovėjusio požiūrio visuomenėje, o tokiu atveju ypač pergyvena vaikai, patirdami patyčias iš aplinkos (žr. 1.4 poskyrį). Šiuo atveju problemos sprendimas yra sudėtingas, todėl, kad pakeisti visuomenės požiūrį yra labai sunku, tačiau naudinga būtų rengti diskusijas, siekiant išsiaiškinti, kodėl visuomenėje yra nusistovėjęs toks požiūris ir kuo vaikai yra kalti dėl savo tėvų klaidų. Būna atvejų, kad vaikai nenori bendrauti su savo tėvais, nes bijo eiti į įkalinimo įstaigas, kadangi dažniausiai apie įkalinimo įstaigas kalbama kaip apie vietas, kur baudžiami žmonės. Vaikų, ypač mažųjų, vaizduotė yra labai laki, tokiu atveju jie susikuria vaizdinius, kad jų artimieji kalinami labai kenčia. J. Murray (2005) mini atvejį, kai šešiametė mergaitė labai pergyveno dėl savo tėčio, nes manė, kad jis turi išgyventi valgydamas duoną ir gerdamas vandenį (Murray, 2005). Kaip matome, siekiant vaikus apsaugoti nuo įkalinimo, padaroma nemaža žala, kadangi vaikas gyvena nežinioje, nematydamas savo artimojo. Šiuo atveju reikėtų atsižvelgti į vaikus, psichologiškai juos parengti, pasakyti kaip viskas vyksta ir, jei įmanoma, kuo draugiškiau bendrauti su vaikais, nepaisant to, kad jie yra nuteistųjų vaikai.

Apibendrinant galima sakyti, kad nuteistųjų ir jų vaikų bendravimas yra procesas, veikiamas daugelio veiksnių. Pirmiausia, jų bendravimą griežtai apibrėžia Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas bei Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Bendravimas yra stipriai ribojamas, o dėl to yra padaroma įtaka ne tik nuteistųjų resocializacijai, bet ir vaikams, kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau šioje dalyje, bendravimas tarp nuteistųjų ir jų vaikų padeda išverti išsiskyrimo našta, bei adaptuotis aplinkoje. Taip pat labai svarbios bendravimo priežastys, kodėl nuteistieji bendrauja su savo vaikais. Dalis nuteistųjų jaučia poreikį bendrauti,

dėl to, kad sustiprintų tarpusavio ryšį ir matytų savo vaikus, o kiti tiesiog siekia naudoti iš šio bendravimo. Didelę reikšmę bendravimui padaro ir minėtieji trikdžiai, tokie kaip aplinkos neigiamas požiūris į nuteistųjų šeimas, pačių nuteistųjų nenoras bendrauti su savo vaikais, ar vaikų nenoras lankyti kalnčio tėvo. Tai yra veiksniai, kuriuos reikia nedelsiant taisyti, kadangi dėl jų komunikavimas nėra sklandus, pakankamai plėtojamas ar tiesiog išvis palaikomas.

3 NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMO SU SAVO VAIKAIS CHARAKTERISTIKOS

3.1 Empirinio tyrimo apibūdinimas

Kokybinis tyrimo metodas reiškia tokį „kokybinės analizės tyrimo ir jo rezultatų išraiškos pobūdį, kuriame pagrindinis akcentas daromas remiantis teorinės sociologijos, tradicinės filosofijos, logikos priemonėmis, taip pat apklausos, intuicijos, oficialių ir asmeninių dokumentų panaudojimo patirtimi, publicistinių ir meninių teiginių, išvadų ir rekomendacijų pagrindimo būdais“ (Tidikis, 2003, p. 355).

Pasak K. Kardelio (2002), kokybiniu tyrimu siekiama suprasti kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį. Atliekant kokybinį tyrimą tam tikroje aplinkoje, galima remtis atitinkamu žmonių veiklos stebėjimu, oficialiu ir neoficialiu bendravimo būdu, formaliu ar neformaliu pokalbiu, nuomonėmis ir aiškinimais (Kardelis, 2002). Kokybiniai tyrimai padeda praplėsti tiriamą problemą, nagrinėti ją platesniu aspektu bei gauti įvairiapusę informaciją (Tidikis, 2003, p. 366). Tokio tipo tyrimai pateikia gilesnę ir platesnę informaciją, o rezultatai gaunami teksto forma, kuris yra analizuojamas (Degutis, 1999, p. 36).

Pasirinktas kokybinis tyrimas leidžia atskleisti dabartinę ir platesnę tiriamojo reiškinio situaciją bei gauti išsamią informaciją iš pirminio šaltinio, t.y. Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime esančių nuteistųjų ir šios įstaigos darbuotojų. Tyrimas buvo atliekamas natūralioje aplinkoje, kurioje nuteistieji bendrauja su savo vaikais.

Tyrimo metodas - pasirinktas giluminis, struktūruotas interviu su nuteistaisiais, bei Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojais. Kokybinis tyrimų duomenų rinkimo metodas buvo pasirinktas, siekiant įsigilinti į nuteistųjų bendravimo su savo vaikais subtilybes, įvertinti veiksnius ir trikdžius, įtakančius bendravimą. Pasirinktas duomenų analizės metodas: kokybinė turinio analizė.

Struktūruotas interviu – interviu, kaip ir pokalbis, yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu. Pokalbio kryptį ir turinį sąlygoja tyrimo problema. Ji sprendžiama apklausiant respondentą. Struktūrizuoto interviu dažniausiai „uždari“ klausimai pateikiami griežtai laikantis iš anksto nustatytos jų eilės ir formulavimo (Tidikis, 2003). Lukiškių tardymo izoliatoriuje - kalėjime esantiems nuteistiesiems buvo pateikta 12 klausimų. 1-4 klausimai buvo skirti nustatyti

nuteistųjų ir jų vaikų bendravimo priežastis bei artimųjų palaikymą. 5-8 klausimai buvo skirti išsiaiškinti kaip pati sistema paveikia nuteistųjų bendravimą su vaikais, bei kokios yra suteikiamos bendravimo galimybės. 9-12 klausimai skirti išsiaiškinti galimus bendravimo trūkumus ir bendravimo įtaką. 5 klausimai buvo pateikti Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojams. 1 ir 2 klausimai buvo skirti nustatyti kokios sistemos suteikiamos galimybės bendrauti, 3 ir 4 klausimai buvo skirti sužinoti kaip darbuotojai vertina nuteistųjų pastangas bendrauti su vaiku. Paskutiniu klausimu buvo norima išsiaiškinti ar bendravimas su vaikais paveikia nuteistuosius.

Duomenų apdorojimo metodas – kokybinė turinio analizė.

Tyrimo vieta – Lukiškių tardymo izoliatorius - kalėjimas. Siekiant įvertinti nuteistųjų susitikimų su vaikais kambarį, buvo gautas ledimas apžiūrėti patalpą. Vieta, skirta susitikimams labai paprasta, vienoje pusėje sėdi nuteistieji, o kitoje pusėje sėdi nuteistųjų artimieji. Nuteistuosius ir jų artimuosius skiria ilga stiklinė siena, kuri apriboja bendravimą. Nuteistieji sėdi vienoje patalpoje su kitais nuteistaisiais, kurie tuo pačiu metu bendrauja su savo artimaisiais. Bendraujant nėra jokio privatumo.

Tiriamieji – 7 nuteistieji, atliekantys bausmę Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime bei 3 darbuotojai, dirbantys šioje įstaigoje. Nuteistieji respondentai buvo atrinkti naudojant tikslią atranką, pasitelkiant nuteistųjų asmenų sąrašus kalinimo įstaigoje. Pagrindinis atrankos kriterijus buvo nuteistieji, kurie turi vaikų. Atrinkti respondentus padėjo Lukiškių tardymo izoliatoriaus - kalėjimo darbuotojai. Interviu su įkalinimo įstaigos darbuotojais buvo pasirinktas siekiant sužinoti jų nuomonę apie nuteistųjų bendravimą su vaikais. Lukiškių tardymo izoliatoriaus - kalėjimo darbuotojai stebi nuteistųjų bendravimą su vaikais, todėl jų nešališka nuomonė padėjo tiksliau įvertinti nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą. Tyrimo imties dydis sudarytas, atsižvelgiant į B. Bitino ir kt. (2008) pateiktą renkamų duomenų informatyvumo principą: į tyrimą nauji respondentai buvo įtraukiami tol, kol pradėjo mažėti gaunamų duomenų informatyvumas. Visiems respondentams buvo paaiškinta, kad tyrimą atlieka Mykolo Romerio universiteto studentė, kad interviu bus konfidencialus, o duomenys bus skirti tik šiam darbui.

Tyrimo eiga – tyrimas vykdytas 2012 vasario 6 – 17 d. Interviu atliko pati darbo autorė. Prieš atliekant tyrimą, Lukiškių tardymo izoliatoriaus - kalėjimo vadovybė buvo supažindinta su tyrimo klausimais. Klausimai buvo formuluojami stengiantis neįžeisti respondentų bei formuluoti klausimus, tik susijusius su tyrimu. Prieš kiekvieną interviu, tiriamieji laisva valia

galėjo sutikti arba nesutikti dalyvauti tyrime. Gavus jų sutikimą, buvo galima pradėti pokalbį. Prieš atliekant tyrimą, tiriamiesiems buvo pristatytas šio tyrimo turinys bei garantuotas anonimiškumas. Tiriamiesiems buvo užtikrinta, kad surinkta informacija nebus panaudojama prieš juos ateityje, surinkta medžiaga bus panaudota tik tyrimui atlikti. Kalbant su tiriamaisiais buvo stengiamasi aiškiai ir suprantamai pateikti klausimus. Interviu su kiekvienu respondentu truko apie 15-20 minučių. Dėl tam tikrų aplinkybių dalis interviu buvo įrašyta į diktofoną, o dalis buvo užrašomi ranka. Tai buvo įtakota Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo draudimo į šią įstaigą neštis mobiliuosius telefonus, įrašyti interviu su tiriamaisiais.

Tiek nuteistieji, tiek darbuotojai geranoriškai sutiko bendradarbiauti atliekant tyrimą ir suteikė visapusišką pagalbą.

3.2 Nuteistųjų asmenų bendravimas su savo vaikais

Šiame darbe pristatomu tyrimu „Nuteistųjų bendravimo su savo vaikais charakteristikos“ siekiama išsiaiškinti kaip vyksta nuteistųjų bendravimas su savo vaikais, koks bendravimo pobūdis, su kokiomis problemomis jie susiduria bendraudami. Atliekant tyrimą buvo apklausiami Lukiškių tardymo izoliatoriuje kalintys nuteistieji bei šios įstaigos darbuotojai. Remiantis tyrimo duomenimis, nuteistieji noriai bendrauja su savo vaikais, stengiasi naudotis įstaigos suteikiamomis galimybėmis bendrauti. Įstaigos darbuotojai patvirtino, kad nuteistieji linkę bendrauti su savo vaikais, kas koreguoja kalinių asmenų elgesį tinkama linkme.

Ankstesnėje analizėje išsiaiškinome, kad nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą gali įtakoti įvairūs faktoriai, tokie kaip nuteistųjų ir jų vaikų noras bendrauti ar nebendrauti, artimųjų įtaka, bei aplinkos poveikis. Apklausiant respondentus buvo siekiama nustatyti kokie veiksniai (tiek išoriniai, tiek vidiniai) įtakoja nuteistųjų bendravimą. Šiuo klausimu respondentai buvo labai konkretūs ir aiškiai išreiškė savo nuomonę. Apklausiant respondentus taip pat buvo siekiama įvertinti patį nuteistųjų bendravimo su vaikais pobūdį, turint omenyje bendravimo dažnumą, bendravimo tipą ir nuteistųjų pasimatymų su artimaisiais organizavimą. Šioje dalyje buvo pastebėta kokią didelę įtaką daro kalinimo institucija. Gauta informacija, apklausus respondentus, buvo suskirstyta į 6 kategorijas. Pradžioje aptarsime išorinius ir vidinius veiksnius, įtakojančius nuteistųjų bendravimą su vaikais.

3.2.1 Veiksniai, įtakojančys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą

Analizuojant tyrimo rezultatus, kuomet siekiama įvertinti veiksnius, įtakojančius nuteistųjų bendravimą su vaikais, buvo išskirti išoriniai ir vidiniai veiksniai.

Gautieji duomenys buvo suskirstyti į trys kategorijos. Išoriniai veiksniai, įtakoiantys nuteistųjų bendravimą su vaikais yra „Šeimos palaikymas“ (Kategorija Nr. 1) ir „Aplinkos pritaikomumas bendravimui su vaiku“ (Kategorija Nr. 2). Vidiniai veiksniai, įtakoiantys nuteistųjų bendravimą su vaikais yra „Nuteistųjų požiūris į bendravimą su savo vaikais“ (Kategorija Nr. 3). Pradžioje aptarsime išorinius veiksnius, įtakojančius nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą. Nuteistiesiems, bendraujant su savo vaikais, didelę įtaką turi šeimos nariai. Kategorija „Šeimos palaikymas“ atskleidžia kaip patys vaikai rodo norą bendrauti bei kokia yra likusiųjų šeimos narių nuomonė apie tai.

2 Lentelė. Išoriniai veiksniai, įtakoiantys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą (artimieji)

KATEGORIJA (1)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
ŠEIMOS PALAIKYMAS	1. Vaikų iniciatyva	<p>„...labai įvairiai parodo. Mano vaikai labai meniškos sielos, tai jie parodo piešiniais, kuriuos atsiunčia 1-2 kartus per savaitę. Kai susitinkame, tai ir per pokalbius sako, kad pasiilgo...“</p> <p>„...aš tai daug jų turiu..aštuonis..čia su pirma ir antra žmona..bet visi mano vaikai nori bendrauti, nei vieno negaliu išskirti..sakė, net laiką tarpusavy pasiskirsto..“</p> <p>„...ooo..aš galiu daug papasakoti, mano vaikai jau dideli, aš jau ir anūkų turiu..jie taip pat atvažiuoja... niekada nebuvo atitolę..“</p> <p>„...ką Jūs..mano vaikai labai geri..visada aktyviai rodydavo norą bendrauti..suprasčiau, jei ir negalėtų atvažiuoti, viskas gi kainuoja ir laiko reikia.. bet jie vistiek nori bendrauti.</p> <p>„...mes retai susitinkame, dažniau telefonu kalbame, bet jie visada sako kaip pasiilgo, nori greičiau atvažiuoti..pasakoja, atvažiavę, tik, kad to laiko labai maža..“</p> <p>„...nu jie jau nebe maži, tai aš palieku jiems patiems spręsti..jeigu jau norės bendrauti, tai patys atvažiuos..nereikės ir skatinti..“</p> <p>„...aišku, kad neužtenka bendravimo...ypač mergaitei..ji dar nedidelė, tai labai pasiilgsta...“</p>
	2. Sutuoktiniai/partneriai	„...tiek pirma, tiek antra žmona

		palaiko bendravimą, netgi pačios ateina...“ „...tikrai palaiko, pati žmona atvažiuoja, kai turi pinigų ir laiko, kartu atsiveža ir vaikus...labai jų pasiilgstu...“ „...ooi, mano vaikai dar nedideli, bet mano žmona, tiksliau sugyventinė, sakė, kad vis klausia kada pas tetį važiuosim..“
	3. Kiti artimieji	„... artimieji labai palaiko bendravimą su vaikais, nori, kad bendrautumėme...“ „...šiaiip tai tikrai labai palaiko bendravimą.. netgi pati uošvienė atvyksta kartu su mano vaikais...“ „...žinokite, čia be artimųjų palaikymo būtų išvis sunku...kai pamatai juos, tai ir geriau pasidaro.. Artimieji labai palaiko, kad bendrautumėme visi..“ „...išoriniai visi palaiko, tai ir bendrauti norisi..tik, kad trūksta galimybių...“ „...tai, kad niekas labai neįtakoja..šeima skatina, tai ir bendrauti norisi..“

Ši kategorija buvo suskirstyta į keletą subkategorijų, kurios išryškėjo analizės metu. Pirmoje subkategorijoje „Vaikų iniciatyva“, matoma, kad nuteistųjų vaikai aktyviai rodo norą bendrauti su savo tėvais, išreiškia tėvo ilgesį, trūkumą. Vaikai tai parodo įvairiais būdais, tokiais kaip piešiniai, aktyvus pokalbio palaikymas, įvairūs pasakojimai. Gauti duomenys nesutampa su autoriaus teiginiu kad vaikai jaučia gėdos jausmą dėl savo kalinčio tėvo (Martin, 2007). Respondentų atsakymuose tokia informacija nebuvo pastebima. Vaikų išreiškiamas noras bendrauti parodo tėvo svarbą jo gyvenime, ryšio su tėvu poreikį, prigimtinį poreikį būti tėvu. Nuteistųjų atsakymuose buvo įvardintos atskiros vaikų amžiaus grupės, kurios aktyviai palaiko bendravimą su tėvu. Daugeliu atvejų, vaikų noras bendrauti su nuteistuoju tėvu tiesiogiai priklauso nuo suaugusiųjų palaikymo sąlygų, kadangi, jei jie nepalaikys nuteistojo bendravimo su vaiku, tai mažesnio amžiaus vaikai patys negalės atvykti aplankyti kalinčio tėvo.

Remiantis informantų atsakymais, pastebima sutuoktinių/partnerių palaikymo svarba, nuteistiesiems bendraujant su vaikais. Buvo išskirta antroji subkategorija „Sutuoktiniai/partneriai“. Iš pateiktų atsakymų matoma, kad tiek sutuoktiniai, tiek partneriai noriai palaiko nuteistojo bendravimą su vaiku. Tai rodo, kad antrosios pusės neslepia teistumo fakto nuo vaiko, siekiant jį apsaugoti nuo galimų neigiamų emocijų, atvykus aplankyti kalinčio

tėvo, kas buvo paminėta ankstesniuose skyriuose, tačiau skatina, kad vaikas bendrautų su savo tėvu, palaikytų ryšį. Nuteistųjų atsakymuose buvo pateikta tai, kad patys sutuoktiniai/partneriai atvyksta aplankyti nuteistojo įkalinimo įstaigoje, o atvykstant kartu ir vaikus atsiveža.

Trečiojoje subkategorijoje „Kiti artimieji“, pastebimas likusiųjų artimųjų palaikymas nuteistajam bendraujant su vaiku. Jie tiek patys noriai bendrauja su nuteistuoju, tiek leidžia vaikams bendrauti su juo, bei skatina jų bendravimą. Tai parodo siekį, kad nenutrūktų vaiko ir tėvo tarpusavio ryšys. Buvo įvardinta tai, kad, kadangi artimieji palaiko kalinčio tėvo ir vaiko bendravimą, tuomet ir atsiranda noras bendrauti. Informantų atsakymuose matoma tai, kad artimųjų palaikymas būnant kalinimo įstaigoje yra labai svarbus, tai daro teigiamą įtaką nuteistajam atliekant bausmę. Surinkta informacija parodo kokį svarbų vaidmenį atlieka šeimos narių palaikymas. Surinkti duomenys paneigė ankstesnę teiginį, minėtą teorinėje dalyje, kad artimieji draudžia vaikams bendrauti su nuteistuoju tėvu, bei slepia jo teistumo faktą.

Taigi, santykiuose tarp nuteitųjų ir jų vaikų aiškiai juntamas šeimos palaikymas. Nuteistųjų vaikai patys rodo norą bendrauti įvairiais būdais, artimųjų teiraujasi apie kalintį tėvą, noriai dalyvauja susitikimuose. Svarbu tai, kad be artimųjų palaikymo ir pagalbos būtų sunku vaikui palaikyti ryšį su kalinčiu tėvu, ypač tai liečia mažesnius vaikus, kurie yra priklausomi nuo vyresniųjų.

Nuteistajam esant bausmės atlikimo vietoje, natūralu, kad susitikimai vyksta kalinimo įstaigos numatyta tvarka ir sudaromomis sąlygomis. Analizuojant informantų atsakymus buvo išskirta kategorija „Aplinkos pritaikomumas bendravimui su vaiku“ (Kategorija Nr. 2). Šiuo atveju turima omenyje kalinimo įstaigos pritaikomumą nuteistajam bendrauti su savo vaikais. Tinkamos aplinkos pritaikymas iš dalies gali nulemti ir pačią pokalbio eigą. Jei pašnekovai jausis laisvai, nenusivaržę, tuomet pokalbis bus sklandesnis. Šiuo klausimu informantai buvo ganėtinai kategoriški ir aiškiai vardino įstaigos trūkumus nuteistiesiems asmenims bendraujant su vaiku. Kategorijoje „Aplinkos pritaikomumas bendraujant su vaiku“, orientuojamasi į pagrindinius sistemos trūkumus, formuojant aplinką nuteistųjų bendravimui su artimaisiais.

3 Lentelė. Išoriniai veiksniai, įtakoiantys nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą (sistema)

KATEGORIJA (2)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
	1. Patalpų nepritaikymas vaikams	„...labai maža erdvė..visiškai nėra tinkamų patalpų...“ „...visiškai nepritaikyta vaikams...aišku, yra patalpa, bet neduoda, nors ir pagal įstatymus priklauso...paklauskite jų, kodėl neduoda..“ „...nėra patalpų skirtų vaikams...jiems čia ir nuobodu,

APLINKOS PRITAIKOMUMAS BENDRAVIMUI SU VAIKU		nėra ką veikti, o jie ir pažaisti nori...“
	2. Privatumo trūkumas	<p>„...bendra patalpa su visais kaliniais... bendraujame per stiklą, o vaikai nori žaisti, verkia...“</p> <p>„...aišku, kad trūksta patalpų, kur būtų galima laisvai bendrauti...ne per tą stiklą...“</p> <p>„...sunku spręsti, čia kiekvienam asmeniškai...kaip jau ir anksčiau sakiau, man tai asmeniškai tik atskiro kambariuko trūksta pabendravimui... ilgesnį laiką bendraujant tik telefonu ar per stiklą, prie gero nepriveda...čia ne mano vieno nuomonė...“</p>
	3. Fizinio kontakto nebūvimas	<p>„...anksčiau patalpos buvo be tos pertvaros, tai buvo toks malonesnis bendravimas. Ir ranką galėdavai paduoti, ir bučinį. Mažesniems vaikams nepakanka to bendravimo per stiklą, mato kaip per televizorių...nei šis nei tas...“</p> <p>„...kadangi bendraujame per stiklą, tai labai sunku laisvai bendrauti...nei paliesti galima..toks netikras bendravimas...“</p> <p>„...šiai su artimaisias, tai galima bendrauti ir per stiklą, bet ne su vaikais...“</p>
	4. Ilgalaikių pasimatymų trūkumas	<p>„...mes bendraujame tik per stiklą, labai trūksta ilgalaikių pasimatymų, kad būtų galima laisviau bendrauti su vaiku...čia tą stiklą pastatė, nes taip visoje Europo Sąjungoje yra, tai ir čia padarė taip..anksčiau tai nebūdavo...“</p> <p>„...tikrai trūksta ilgalaikių susitikimų...juk galėtų juos padaryti.. nuteistieji galėtų laikytis numatytų draudimų, o už gerą elgesį galėtų duoti tuos susitikimus...dabar tai nėra šansų...“</p> <p>„...galėtų būti ilgalaikiai pasimatymai...“</p>

Analizuojant kaip sistema pritaiko aplinką nuteistiesiems bendraujant su vaiku, buvo sudaryta pirmoji subkategorija „Patalpų nepritaikymas vaikams“. Pagal informantų atsakymus pastebimi du esminiai trūkumai, tokie kaip maža erdvė, skirta susitikimams, bei nuobodulys. Kalinimo įstaigos aplinka nėra pritaikyta nuteistiesiems bendrauti su vaiku, nėra tam tinkamos patalpos. Žinoma, daug kas priklauso ir nuo vaikų amžiaus, kadangi vyresni vaikai galbūt gali bendrauti su nuteistuoju ir tokiomis sąlygomis, tačiau mažesnio amžiaus vaikams sunku bendrauti tokiomis aplinkybėmis, kadangi jiems yra nuobodu ir jie nori žaisti.

Kalbant apie antrąją subkategoriją „Privatumo trūkumas“, buvo išsiaiškinta tai, kad nuteistieji su artimaisiais bendrauja bendroje patalpoje su visais nuteistaisiais, kurie taip pat tuo metu bendrauja su savo artimaisiais. Susitikimų metu nuteistieji bendrauja tik per stiklinę užtvarą, kuri stipriai apriboja bendravimą, ypač tai liečia vaikus. Informantų atsakymuose buvo pastebima neigiamos mažesniųjų vaikų emocijos susitikimų metu. Nuteistieji pasigenda privačios erdvės, kurioje galėtų laisvai bendrauti su savo artimaisiais ir vaikai geriau jaustųsi. Nuteistųjų asmenų atsakymuose buvo pastebimas aiškus bendravimo su vaiku suvaržymas.

Apklausus respondentus, dauguma jų paminėjo stiklinės užtvaros sukeltus nepatogumus per susitikimus su artimaisiais. Trečiojoje subkategorijoje „Fizinio kontakto nebūvimas“, išaiškėjo tai, kad nuteistieji bendrauja su savo vaikais tik per stiklą, nėra jokio fizinio kontakto. Respondentai įvardino tai, kad tokiu būdu bendrauti galima nebent su vyresnio amžiaus artimaisiais, tačiau ne su vaiku, kadangi toks bendravimas buvo įvardintas kaip netikras, bei nepilnavertiškas. Vienas iš respondentų paminėjo faktą, kad ši užtvara nebuvo įrengta visą laiką. Uztvaros pastatymas buvo įtakotas tam tikrų veiksnių, kurie bus įvardinti apklausus Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo darbuotojus.

Kalbant apie ketvirtąją subkategoriją „Ilgalaikių pasimatymų trūkumas“, informantai įvardino tai kaip didelį sistemos trūkumą, kuris trukdo nuteistiesiems laisviau bendrauti su vaiku. Tai parodo, kad kalintiesiems asmenims nepakanka sistemos suteikiamų bendravimo galimybių, nori su vaikais turėti ilgesnius susitikimus. Buvo paminėta tai, kad nuteistieji netgi galėtų laikytis tam tikrų apribojimų, kad būtų galimybė ilgiau bei gyvai pabendrauti su savo vaiku, ne per stiklo užtvarą, kuri vėl buvo paminėta kaip didelis sistemos trūkumas, nuteistajam bendraujant su vaiku.

Išanalizavus respondentų pateiktus atsakymus, pastebima, kad institucija nepakankamai pritaiko aplinką nuteistiesiems bendrauti su savo vaiku. Pagrindiniai aplinkos pritaikomumo trūkumai yra patalpų nepritaikymas vaikams, privatumo trūkumas, fizinio kontakto su pašnekovu nebūvimas bei ilgalaikių pasimatymų nebūvimas, kadangi nuteistieji Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime turi galimybę matytis su savo artimaisiais tik per trumpalaikius susitikimus.

Norint kuo išsamiau ištirti nuteistųjų bendravimą su vaiku, svarbu išsiaiškinti vidinius veiksnius, įtakančius nuteistųjų bendravimą su vaikais. Šiuo atveju kalbama apie pačius nuteistuosius. Suskirsčius gautus duomenis išryškėjo vidinių veiksnių kategorija „Nuteistųjų požiūris į bendravimą su savo vaiku“ (Kategorija Nr.3). Šių veiksnių aptarimas svarbus tuo, kad pamatysime kaip patys nuteistieji vertina savo ir vaikų bendravimą, bei bandysime įžvelgti kokie galimi išskylančios šio bendravimo motyvai.

4 lentelė. Vidiniai veiksniai, įtakoiantys bendravimą

KATEGORIJA (3)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
NUTEISTŪJŲ POŽIŪRIS Į BENDRAVIMĄ SU VAIKU	1. Nuteistųjų jausmai vaikui	<p>„...kaip tai kas įtakoja?..tai meilė savam vaikui, noras bendrauti su jais...“</p> <p>„...nu net nežinau..tikriausiai pats noras bendrauti su savo vaikais...“</p> <p>„...matote, tarp manęs ir vaikų yra...kaip čia tiksliau įvardinus...ryšys..mes tarsi jaučiame vienas kitą..“</p> <p>„...nu kas čia per klausimas...žinote, mano vaikai yra didžiausias mano turtas... aš neįsivaizduoju kaip įmanoma nebendrauti...“</p> <p>„...tai aišku, kad meilė savo vaikams, didelis noras bendrauti...“</p>
	2. Nuteistųjų noras bendrauti su vaiku	<p>„...kad čia nereikia ir iniciatyvos rodyti..tiesiog yra didelis noras bendrauti su vaiku, tai ir bendraujame...“</p> <p>„...aš apie juos visada galvoju, laukiu atvykstant..kadangi esu lengvojoje grupėje, tai galiu skambinti kiek noriu..tą ir darau..aš turiu labai didelį ir stiprų norą bendrauti su savo vaikais...“</p> <p>„...oi, mano vaikai yra man patys brangiausi..laukiu jų kada atvyksta...kadangi aš čia biškį daugiau lengvatų turiu, tai skambinu kiek noriu..stengiuosi dalyvauti savo vaikų gyvenimuose...“</p> <p>„...nu pavyzdžiui, kai jie atvyksta, tai kai kalbamės vis kviečiu vėl atvykti...skambinu telefonu kiek leidžia..“</p>
	3. Ryšio su vaikais kaita	„...tai, kad nieko negalima

		<p>pakeisti...sistema neleidžia...kiek galima, tiek ir bendraujame...“</p> <p>„...labai sunku išverti tą atstumą su artimasiais...būtent dėl įkalinimo įtakos labai pasikeitė mūsų santykiai...“</p> <p>„...aš tai labiausiai norėčiau pakeisti žmonių pažiūras..kad nežiūrėtų į mano vaikus kaip į kalinio vaikus...mes irgi žmonės, tik klaidų padarėm...“</p> <p>„...kadangi kalėjimas labai varžo, tai nelabai ką galiu pakeisti...“</p> <p>„...labai pasikeitė mūsų bendravimas, nes sistema stipriai prislopino bendravimą, tačiau patys stengiamės, kiek galime, palaikyti ryšį...“</p> <p>„...labai pakeitė, nes retai matomės...sunku išlaikyti ryšį per atstumą...“</p>
--	--	---

Apklausiant informantus identifikuota keletas vidinių veiksnių, kurie įtakoja nuteistojo bendravimą su vaiku. Kalbant apie pirmąją subkategoriją „Nuteistųjų jausmai vaikui“, surinkta informacija atskleidė nuteistųjų stiprų ryšį su vaikais. Tai parodo, kad atskyrimo faktas neįtakoja nuteistojo asmens jausmų savo vaikui. Pagal informantų atsakymus matoma, kad jiems tai yra elementaru mylėti savo vaiką, palaikyti tarpusavio santykius. Dalis respondentų net parodė pasipiktinimą dėl tokio klausimo, kurio atsakymas ir taip turėjo būti aiškus. Gauti rezultatai neparodė nuteistųjų neigiamų jausmų savo vaikams.

Antroje subkategorijoje „Nuteistųjų noras bendrauti su vaiku“, paaiškėjo informantų palankumas bendrauti su vaiku. Nuteistieji stengiasi dalyvauti savo vaikų gyvenimuose, kviečia juos vėl atvykti. Nors apklausti nuteistieji anksčiau buvo minėję institucijos trūkumus bendraujant su vaikus, tačiau, nepaisant to, naudojami institucijos suteikiamomis galimybėmis bendrauti, prisitaiko prie esamų sistemos sudarytų sąlygų bendrauti, vardan to, kad galėtų bendrauti su savo vaiku. Išaiškėjo tai, kad dalis nuteistųjų turi galimybę pasinaudoti tam tikromis lengvatomis, t.y. lengvesnėje grupėje esantiems nuteistiesiems leidžiama skambinti neribotai. Tai parodo sistemos geranoriškumą. Šioje subkategorijoje neišryškėjo nei vieno nuteistojo vengimas bendrauti su savo vaiku, kas buvo minima teorinėje dalyje (žr. 2.2 Bendravimo ypatumai).

Surinkus duomenis buvo stengiamasi įvertinti galimą santykių tarp nuteistųjų ir jų vaikų kaitą, remiantis jau anksčiau informantų pateikta informacija apie institucijos trūkumus. Kalbant apie trečiąją subkategoriją „Ryšio su vaikais kaita“, respondentai buvo ganėtinai vienareikšmiški ir įvardino sistemą kaip priežastį dėl susilpnėjusio ryšio su savo vaiku. Informantai teigė, kad

sistema labai stipriai suvaržo jų bendravimą su vaiku, bei prislopino jį, nors ir stengiasi bendrauti kiek leidžia galimybės. Analizuojant pateiktus duomenis, nuteistieji įvardino didelį atstumą tarp kalinimo įstaigos ir jų artimųjų, kaip ryšio su vaikais kaita. Apklausus respondentus buvo pastebėtas stigmatizacijos veiksnys, kuris paminėtas teorinėje dalyje, kuomet dėl tėvo įkalinimo kenčia vaikas, patirdamas aplinkinių priešišumą. Tačiau, tai nebuvo įvardinta kaip ryšio su vaiku kaitos priežastimi.

Taigi, apžvelgus išorinius ir vidinius nuteistųjų bendravimo su vaikais veiksnius, paaiškėjo tai, kad nuteistųjų vaikai noriai bendrauja su savo kalinčiais tėvais. Išryškėjo stiprus tėvo – vaiko ryšys. Svarbu tai, kad informantų partneriai ir likusieji artimieji taip pat palaiko nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą, skatina juos susitikti, neslepia tėvo teistumo fakto nuo vaikų. Kalbant apie institucijos įtaką bendravimui, informantai buvo ganėtinai kategoriški ir įvardino tai, kad kalinimo įstaiga nesuteikia pakankamai galimybių jiems bendrauti su vaiku. Pagrindiniai įvardinti trūkumai buvo patalpų nepritaikymas bendravimui su vaiku, privatumo trūkumas, ilgalaikių pasimatymų su artimaisiais trūkumas bei fizinio kontakto nebuvimas, kadangi susitikimų metu nuteistieji turi galimybę bendrauti su artimaisiais tik per stiklinę užtvarą. Kalbant apie vidinius veiksnius, nuteistųjų motyvaciją bendrauti su savo vaikais, paaiškėjo tai, kad respondantai noriai bendrauja su savo vaikais bei stengiasi pasinaudoti institucijos suteikiamomis lengvatomis bendrauti, tačiau paaiškėjo tai, kad nuteistiesiems esant įkalinimo įstaigoje, žymiai nukenčia tarpusavio bendravimas su vaiku, kadangi matomasi rečiau dėl institucijos apribojimų. Atliekant tyrimą buvo pastebima tai, kad informantai kalbėdami apie savo artimuosius, įvardino tai, kad jų santykiai yra puikūs, stiprus ryšys su vaiku, didelė abipusė motyvacija bendravimui, tačiau pradėjus kalbėti apie institucijos įtaką bendravimui, nuteistieji ją įvardino kaip veiksni, kuris susilpnino jų bendravimą, įtakojo ryšio su vaiku kaitą.

3.2.2. Bendravimo pobūdis

Tęsiant tyrimo analizę, buvo siekiama įvertinti koks yra nuteistųjų bendravimas su vaikais, kaip jie bendrauja. Siekiant pateikti kuo išsamesnę nuteistųjų bendravimo su savo charakteristiką, to pasekoje buvo sudarytos sekančios kategorijos. Sugrupavus gautus duomenis buvo gautos 3 kategorijos, susijusios su bendravimo pobūdžiu, t.y. „Bendravimo dažnumas“ (Kategorija Nr. 4), „Bendravimo tipas“ (Kategorija nr. 5) bei „Pasimatymų organizavimas“ (Kategorija Nr. 6). Šios kategorijos padės įvertinti nuteistųjų bendravimo su savo vaikais kokybę, bendravimo galimybes, bei kiek tai priklauso nuo pačių nuteistųjų ir kiek nuo institucijos. Pradžioje aptarsime kiek dažnai institucijos suteikiamos galimybės leidžia nuteistiesiems bendrauti su savo vaikais (5 lentelė).

5 lentelė. Nuteistųjų bendravimo su vaikais dažnumas

KATEGORIJA (4)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
BENDRAVIMO DAŽNUMAS	1. Pagal institucijos apribojimus	„...galima vieną kartą per savaitę pakalbėti telefonu ir vieną kartą per mėnesį susitinkame per trumpalaikį pasimatymą...ilgų pasimatymų neduoda, tai net neišeina normaliai pabendrauti...“ „...vieną kartą per savaitę pakalbame telefonu, ne daugiau nei 15minučių..tiek tik galima..daug laiškų gaunu, nes jie neribojami yra..ir per pasimatymus pakalbame vieną kartą per mėnesį...“ „...telefonu vieną kartą per savaitę, o laiškais vieną ar du kartus per savaitę...“
	2. Nuolat	„...beveik vos ne kiekvieną dieną... telefonu paskambinu, tai sūnui, tai dukrai...ateina manęs aplankyti visi mano vaikai...“ „...bendraujame viskuo, kuo tik įmanoma...kadangi man neribojami skambučiai, tai aš vis jiems paskambinu.....“

Analizuojant surinktus respondentų atsakymus, nuteistųjų bendravimo dažnumas buvo suskirstytas į dvi subkategorijas, t. y. nuteistųjų bendravimas su savo vaikais pagal institucijos apribojimus bei pastovus nuteistųjų bendravimas su vaikais. Kalbant apie pirmąją subkategoriją, pastebima, kad dalis respondentų bendrauja tiek, kiek leidžia sistema, t. y. jie gali vieną kartą per savaitę paskambinti telefonu ir vieną kartą per mėnesį pasimatyti su vaiku per trumpalaikį pasimatymą. Tik nuteistųjų laiškų siuntimas artimiesiems yra neribojamas. Taigi nuteistieji naudojami visomis įstaigos teikiamomis galimybėmis bendrauti, tačiau vėl pareiškė pasipiktinimą dėl ilgalaikių pasimatymų trūkumo.

Antroje bendravimo dažnumo subkategorijoje paastebime, tai, kad dalis nuteistųjų, esančių institucijoje, turi tam tikrų lengvatų, pvz. turi galimybę skambinti neribotai. Tai parodo, kad institucija išreiškia geranoriškumą ir suteikia kai kuriems gerai besielgiantiems nuteistiesiems tam tikras lengvatas, kurios gali padėti bendraujant su vaikais (šiuo atveju kalbame apie dažnesnių skambučių galimybę). Pastebimas institucijos siekis koreguoti nuteistojo elgesį, motyvuojant jį, kad už gerą elgesį gaus galimybę skambinti artimiesiems kiekvieną dieną.

Sekantis svarbus klausimas, analizuojant nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą, išsiaiškinti nuteistųjų bendravimo su savo vaikais tipus, kokią nuteistųjų nuomonę apie juos. Apdorojus

duomenis buvo išskirtos 3 nuteistųjų bendravimo su savo vaikais tipų subkategorijos, t.y. „Telefonu“ (Subkategorija Nr.1), „Laiškais“ (Subkategorija Nr.2), „Pasimatymai“ (Subkategorija Nr.3). Pagal respondentų atsakymus patvirtino teorinėje dalyje pateikta informacija apie įstaigos suteikiamus bendravimo būdus. Tokiu atveju buvo sudaryta „Bendravimo tipo“ kategorija (6 lentelė), išskirstant jau minėtuosius bendravimo tipus.

6 lentelė. Nuteistųjų bendravimo su vaikais tipai

KATEGORIJA (5)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
BENDRAVIMO TIPAS	1. Telefonu	„...bendraujame tik telefonu...“ „...telefonu vieną kartą per savaitę...“ „...telefonu pakalbame...“ „...kadangi esu lengvoje grupėje, tai galiu skambinti kiek noriu...“ „...viskuo kuo leidžia, telefonu...“
	2. Laiškais	„...laiškais vieną ar du kartus per savaitę...“ „...laiškus man pastoviai rašo, pasakoja kaip gyvena...sakė, kad labai laukia kada grįšiu...“ „...kai būna kokia šventė, aš sudedu visiems sveikinimus..būna toks storas storas vokas..kai gauna tą voką, tai visi tarpusavyje išsidalina...“
	3. Pasimatymai	„...per susitikimus pakalbame...tada ir tas laikas atrodo greičiau eina...“ „...per susitikimus pasimatome...reikia tik noro bendrauti, galimybių čia yra...“ „...susitinkame per pasimatymus, vieną kartą per mėnesį...gaila, kad daugiau neleidžia...“

Analizuojant gautus informantų atsakymus, patvirtino jau anksčiau minėtieji nuteistųjų bendravimo su savo vaikais būdai. Jie gali bendrauti telefonu vieną kartą per savaitę, o esant lengvojoje grupėje, skambučių kiekis neribotas. Nuteistieji turi galimybę bendrauti laiškais, kuo jie taip pat naudojami bendraujant su artimaisiais; bei susitikimai su artimaisiais per trumpalaikius pasimatymus. Kai kurie informantai įvardino tai, kad pastoviai bendrauja su savo artimaisiais, naudojami sistemos suteikiamomis galimybėmis bendrauti, prisitaiko prie tokių kalinimo įstaigos taisyklių.

Nuteistieji asmenys, būdami kalinimo vietoje ir jie yra visiškai priklausomi nuo įstaigos numatytų taisyklių ir tvarkos. Norint susitikti su artimuoju, reikia vadovautis įstaigos

nurodymais. Šiuo atveju pažiūrėsime kaip institucija paveikia nuteistųjų trumpalaikius pasimatymus su artimaisiais, kokia suformuojama aplinka nuteistiesiems susitinkant su vaikais. Surinkus duomenis interviu su nuteistaisiais metu, buvo suformuota kategorija „Pasimatymų organizavimas“ (7 lentelė). Ši kategorija svarbi tuo, kad bus galima įvertinti kokie yra nuteistųjų susitikimai su vaikais, koks jų bendravimas per trumpalaikius susitikimus, atsižvelgiant į įstaigos nustatytus bendravimo apribojimus. Kategorijoje „Pasimatymų organizavimas“ buvo išskirtos trys subkategorijos „Bendravimo trukmė“ (Subkategorija Nr.1), „Bendravimo vieta“ (Subkategorija Nr.2) bei „Bendravimo pobūdis“ (Subkategorija Nr.3).

7 lentelė. Kalinimo įstaigos suformuojama aplinka nuteistiesiems susitinkant su vaikais

KATEGORIJA (6)	Subkategorijos	Įrodantys teiginiai
PASIMATYMŲ ORGANIZAVIMAS	1. Bendravimo trukmė	<p>„...apie tris ar keturias valandas...“ „...dvi arba keturias valandas...“ „...maždaug apie keturias valandas...“ „...iki keturių valandų...“ „...dvi, keturias valandas. Jie irgi užsiėmę. Būtų galimybių, tai jie dažniau atvyktų...“ „...iki iketurių valandų...“ „...trumpai mes pašnekame...ne daugiau keturių valandų...dar kartais laikas priklauso ir nuo nuotaikos...“</p>
	2. Bendravimo vieta	<p>„...bendraujame tik per stiklą..toks ir bendravimas...“ „...anksčiau buvo patogiau, būdavo susitikimai ne per stiklą, tačiau patys kaliniai padarė blogiau, nes pradėjo artimieji gabenti visokius draudžiamus dalykus, tai ir pastatė stiklą...patys kalti dėl to..“</p>
	3. Bendravimo pobūdis	<p>„...labai trukdo tas stiklas, sunku taip bendrauti...bet jau geriau negu nieko...žinot, su vaikais gal ir galima taip bendrauti...bet su žmona taip bendrauti buvo sunku...na, suprantate...tai ir iširo užtai mano šeima...“ „...kadangi bendraujame per stiklą, tai labai sunku laisvai bendrauti...nei paliesti galima..toks netikras bendravimas...“</p>

Kalbant apie pirmąją subkategoriją „Bendravimo trukmė“, nuteistieji bendrauja su savo artimaisiais nuo dviejų iki keturių valandų. Tai parodo institucijos apribojimą pasimatymu metu, tačiau respondentai taip pat įvardino, kad bendravimo trukmė taip pat priklauso ir nuo kitų veiksnių, tokių kaip noras bendrauti, bei artimųjų užimtumas. Šiuo atveju matome, kad susitikimus įtakoja ne tik bendravimo laiko apribojimai institucijoje, tačiau taip pat ir pačių nuteistųjų ir jų artimųjų noras bendrauti susitikimo metu.

Kalbant apie antrąją subkategoriją „Bendravimo vieta“, respondentai įvardino, kad jie bendrauja tik per stiklą, nėra gyvo bendravimo galimybės. Tačiau respondentų nuomonės išsiskyrė, kuomet buvo pradama kalbėti apie stiklinės užtvartos atsiradimo priežastis. Dalis respondentų tvirtino, kad stiklinė užtvarta atsirado todėl, kad taip yra visoje Europos Sąjungoje, kas rodo sistemos padarytą apribojimą bendravimui su vaiku. Kiti respondentai tvirtina, kad tai yra pačių nuteistųjų kaltė, kad pastatė stiklinę užtvartą, kadangi pradėjo pažeidinėti taisykles. Tokiu atveju, darytina prielaida, kad patys nuteistieji pakenkė bendravimui su vaikais ir dabar tenka bendrauti tik per stiklo užtvartą.

Kalbant apie trečiąją subkategoriją „Bendravimo pobūdis“, respondentai interviu metu paminėjo, kad dėl stiklo užtvartos bendravimas yra labai sudėtingas ir netikras, vėl išryškėja jau anksčiau minėtasis fizinio kontakto trūkumas, kuomet galima laisvai komunikuoti su artimaisiais. Taip pat buvo paminėtas faktas, kad dėl tokio bendravimo pašlijo santykiai šeimoje, nes nėra galimybės gyvai bendrauti.

Taigi, galima teigti, kad bendravimo dažnumą ir bendravimo tipus nulemia pati institucija, kadangi yra įstatymai ir yra nustatyta, kiek ir kaip nuteistasis gali bendrauti su artimuoju bei kokiū būdu. Iš kitos pusės, nuteistiesiems yra suteikiamos galimybės bendrauti su vaiku, taip pat yra galimybė gauti tam tikras bendravimo lengvatas. Vienas iš pagrindinių institucijos trūkumų, kuriuos įvardino nuteistieji yra tai, kad jie su artimaisiais gali bendrauti tik per tam tikrą stiklo užtvartą, kas ženkliai pablogina pačių bendravimo kokybę. Apklausiant nuteistuosius buvo tikimasi išgirsti kiek išsamesnį nuteistųjų bendravimo su savo vaikais apibūdinimą, tačiau atsakymai buvo ganėtinai paprasti, kadangi respondentų bendravimas su vaiku yra labai apribotas.

Apibendrinant nuteistųjų asmenų bendravimą su savo vaikais, pagrindinis veiksnys yra nuteistųjų meilė savo vaikams ir abipusis noras su bendrauti. Apklausiant nuteistuosius nepastebėjome jokių savanaudiškų tikslų, bendraujant su savo vaikais. Visi respondentai vienareikšmiškai teigiamai atsiliepė apie savo vaikus. Kalbant apie institucijos vaidmenį nuteistiesiems bendraujant su jų vaikais, respondentai galėtinai neigiamai atsiliepė apie suteikiamas galimybes bendravimui. Pagrindė buvo įvardintos nepakankamos galimybės bendravimui, jų apribojimai, bei institucijos nepritaikomumas susitikimams su vaikais.

Siekiant įvertinti nuteistųjų bendravimą su savo vaikais, taip pat buvo apklausiami Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo darbuotojai.

3.3. Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojų vertinimas, stebint nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą

Pagal taisykles, nuteistiesiems bendraujant su vaikais, juos turi prižiūrėti kalnimo įstaigos darbuotojai. Siekiant kuo tiksliau apdoroti surinktą informaciją, apklausus nuteistuosius, taip pat buvo apklausti Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojai, kad įvertinti kiek teisinga yra nuteistųjų pateikta informacija interviu metu. Apklausiant informantus buvo tikimasi išsiaiškinti sistemos suteikiamas galimybes bendrauti, koks yra nuteistųjų iniciatyvumas bendrauti su vaiku bei kokį poveikį nuteistajam turi jo bendravimas su vaiku. Surinkus duomenis buvo suformuota kategorija „Nuteistųjų bendravimas su vaikais“ (8 lentelė).

8 lentelė. Kalnimo įstaigos darbuotojų požiūris į nuteistųjų bendravimą su vaikais

KATEGORIJA (1)	SUBKATEGORIJOS	ĮRODANTYS TEIGINIAI
NUTEISTŪJŲ BENDRAVIMAS SU VAIKAIS	1. Galimybės bendrauti nuteistiesiems	„...visa kalnimo įstaiga yra už tai, kad nuteistieji kuo daugiau bendrautų su artimaisiais, kad tas ryšys nenutrūktų. Mes visokeriopai skatiname nuteistuosius bendrauti su artimaisiais...“ „...nuteistieji dažniausiai skambina artimiesiems. Jei nuteistasis yra perkeliamas į lengvąją grupę, tai tuomet jis gali skambinti neribotai. Nuteistieji taip pat gali bendrauti ir laiškais. Ypač jų daug gauname per šventes. Dar iki šiol kaikuriuos laiškus daliname...“
	2. Nuteistųjų iniciatyvumas	„...su vaikais jie bendrauja. Ypač tie, kurie myli savo vaikus, rašo jiems laiškus, skambina, teiraujasi apie jų sveikatą, kaip jiems sekasi...“ „...būna labai įvairiai. Vieni siunčia pinigus savo artimiesiems, kiti po telefoninių pokalbių būna pasakoja kaip vienas vaikas gyvena, kaip kitam sekasi. Tikrai būna tokių, kurie stengiasi dėl vaikų, per šventes visada siunčia sveikinimus, naudojami visomis galimomis bendravimo galimybėmis, bet, aišku, būna ir tokių, kurie vangiai bendrauja...paties nuteistojo pokalbio su artimaisiais trukmė priklauso nuo pačių nuteistųjų. Jei jie norės bendrauti, tai ir

		bendraus. Čia jau viskas nuo jų noro priklauso.“ „...čia jau priklauso nuo paties nuteistojo. Jei jis norės, tai eis ir kalbės. Iš pareigūnų pusės, tai susitikimas gali būti nutrauktas, jei jis negražiai elgsis, pavyzdžiui, ar triukšmaus, ar darys tai, ko negalima...“
	3. Bendravimo poveikis nuteistiesiems	„...paveikia labai teigiamai, jis yra motyvuotas kuo greičiau išeiti į laisvę, greičiau grįžti į šeimą...“ „...tikrai labai teigiamai. Nuteistieji, bendraujantys su artimaisiais yra labiau motyvuoti neprasižengti, daugiau stengiasi pasitaisyti...“ „...kai nuteistasis jaučia palaikymą, tuomet jo elgesys yra visiškai kitoks, jis nedaro drausmės pažeidimų...“

Apklausiant Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojus, surinkti duomenys buvo suskirstyti į keletą subkategorijų. Kalbant apie pirmąją subkategoriją „Galimybės bendrauti nuteistiesiems“, paaiškėjo tai, kad pati institucija noriai palaiko nuteistųjų bendravimą su vaikais, kad tik jie daugiau bendrautų. Nepaisant to, kad nuteistieji atlieka bausmes už padarytus nusikaltimus, kalinimo įstaiga skatina nuteistuosius bendrauti su vaikais, kad nenutrūktų tarpusavio ryšys tarp nuteistojo ir jo artimųjų. Nuteistieji asmenys dažnai skambina artimiesiems, o, jei perkeliama į lengvąją grupę, tuomet skambučiai yra neribojami. Kalinimo įstaigos darbuotojai taip pat įvardino, kad nuteistieji gauna daug jų laiškų, ypač per šventes. Tai parodo, kad nuteistųjų artimieji nepamiršta kalinčiųjų netgi per svarbiausias šventes. Pagal gautus duomenis paaiškėjo įstaigos geranoriškumas nuteistiesiems bendraujant su vaikais.

Kalbant apie antrąją subkategoriją „Nuteistųjų iniciatyvumas“, sugrupavus informantų atsakymus pastebima tai, kad nuteistieji įvairiais būdais parodo iniciatyvą bendrauti su vaikais, jie ir skambina, laiškus rašo ir susitikimuose su vaikais dalyvauja. Naudojasi visomis bendravimo galimybėmis, kurias suteikia institucija. Tačiau, pasak įstaigos darbuotojų, kartais pasitaiko ir tokių nuteistųjų, kurie vangiai bendrauja su savo vaikais. Kalbant apie nuteistųjų pasimatymus su vaikais, tai bendravimo dažnumas ir pobūdis priklauso nuo pačių nuteistųjų, kadangi, jei jie norės bendrauti su vaikais, tai jiems ši galimybė yra suteikiama. Šiuo atveju, nuteistųjų ryšio su vaiku palaikymas priklauso nuo paties nuteistojo iniciatyvumo bendrauti.

Analizuojant surinktus duomenis buvo sudaryta trečioji subkategorija „Bendravimo poveikis nuteistiesiems“. Informantai įvardino tai, kad nuteistųjų bendravimas su vaikais daro teigiamą poveikį nuteistiesiems. Kalinimo įstaigoje esantys asmenys labiau stengiasi neprasižengti bei yra labiau motyvuoti greičiau išeiti į laisvę. Tai patvirtina teorinėje dalyje

minėtą teiginį, kad nuteistųjų bendravimas su artimaisiais gali teigiamai paveikti tiek nuteistuosius, tiek jų vaikus. Tai parodo kokią svarbą turi tarpusavio bendravimas tarp vaikų ir nuteistųjų tėvų.

Prieinama išvada, kad kalnimo institucija nėra susikoncentravusi tik į nuteistųjų bausmės atlikimą. Ji taip pat noriai palaiko nuteistųjų bendravimą su savo vaikais, kiek tai leidžiama įstatymais ir taisyklėmis. Respondentai paminėjo tai, kad bendravimas ir jo eiga daug priklauso ir nuo pačių nuteistųjų, kadangi jie gali pasinaudoti visomis institucijos teikiamomis galimybėmis bendrauti. Paaiškėjo ir tai, kad nuteistieji nevisada noriai bendrauja su savo vaikais, kartais bendravimas būna vangus. Kalbant apie bendravimo įtaką nuteistiesiems, apklausiant įstaigos darbuotojus paaiškėjo teorinėje dalyje paminėtas faktas, kad pastovus nuteistojo bendravimas su vaiku motyvuoja jį keistis į gerąją pusę, koreguoja jo elgesį.

Apibendrinant atliktą tyrimą, pastebima tai, kad nėra vieno veiksnio, kuris lemtų tinkamą nuteistojo ir jo vaiko bendravimą. Svarbu tai, kad tiek nuteistieji, tiek patys vaikai norėtų bendrauti. Apklausančiam respondentus buvo išsiaiškinta tai, kad tiek patys nuteistieji noriai bendrauja su vaikais, tiek ir patys vaikai nori bendrauti su kalinčiu tėvu, bei palaikyti ryšį. Taip pat pastebimas artimųjų palaikymas kalinčiam tėvui bendraujant su vaiku. Kalbant apie institucijos įtaką nuteistiesiems bendraujant su vaiku, tai nuteistųjų bendravimas su vaiku yra apribojamas įstatymais ir taisyklėmis, tačiau kalintieji asmenys turi galimybę naudotis visomis įstaigos suteikiamomis galimybėmis. Apklausančiam respondentus jie įvardino tai, kad institucija nesuteikia tinkamų galimybių bendrauti su vaiku trumpalaikių susitikimų metu, kadangi pasimatymai vyksta bendroje patalpoje su visais kaliniais, kurie taip pat bendrauja su savo artimaisiais. Nėra jokio privatumo. Kalbant su nuteistaisiais, jų atsakymai buvo ganėtinai trumpi ir paprasti, neišplėtojamą atsakymą apie jų bendravimą, susitikimus su vaikais. Apklausančiam Lukiškių tardymo izoliatoriaus - kalėjimo darbuotojus buvo pastebimas jų geranoriškumas ir palaikymas, kalbant apie nuteistuosius ir jų vaikus. Įstaiga palaiko nuteistųjų bendravimą su savo vaikais, kadangi tai padeda nuteistiesiems ir resocializuojantis, siekiant kuo greičiau išėiti į laisvę.

IŠVADOS

1. Remiantis moksline literatūra, teorinėje dalyje buvo pateiktos nuteistųjų asmenų šeimų charakteristikos: išaiškėjo šių šeimų problematiškumas, kokią didelę įtaką daro vieno iš šeimos narių įkalinimas; pastebimos socialinės, finansinės bei psichologinės problemos; išryškėja stiprus stigmatizacijos procesas bei jo įtaka nuteistųjų šeimoms, ypač vaikams; didelę įtaką vaikams turi suaugusieji, jų formuojama nuomonė apie kalintį tėvą; pastebima tai, kad Lietuvoje didelį vaidmenį turi baudžiamoji sistema, kuri siekia nubausti asmenį, kuris nesilaiko numatytų visuomenės normų ar pažeidžia įstatymą. Tokiu atveju, asmuo sulaukia atitinkamo atpildo už savo nusikalstamas veikas.
2. Tėvų ar vieno iš tėvų įkalinimas riboja galimybę įgyvendinti konvencijos nuostatą, teigiančią, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, kadangi, įkalinus vieną iš tėvų, vaikas yra atskiriamas nuo savo artimojo. Analizuojant teorinę medžiagą, pastebėta, kad tėvų įkalinimas, t.y. tėvo atskyrimas nuo vaiko, itin paveikia vaikus, jų emocinę būklę. Aiškiai išreiškiamas vaiko ryšio su tėvu poreikis kiekvienoje vaiko augimo stadijoje. Tėvų įkalinimas taip pat gali įtakoti vaikų delinkventiškumą, to pasekoje didinant nusikalstamumą šalyje. Apdorojus surinktus duomenis, buvo išskirti tiek išoriniai veiksniai įtakojantys bendravimą, tiek vidiniai veiksniai. Išoriniai veiksniai yra: nuteistųjų vaikų rodomas noras bendrauti su savo kalinčiais tėvais; nuteistųjų asmenų partnerių ir likusiųjų artimųjų palaikymas; institucija. Kalbant apie institucijos įtaką bendravimui, informantai įvardino tai, kad kalinimo įstaiga nesuteikia pakankamai galimybių jiems bendrauti su vaiku. Pagrindiniai įvardinti trūkumai buvo patalpų nepritaikymas bendravimui su vaiku, privatumo trūkumas, ilgalaikių pasimatymų su artimaisiais trūkumas bei fizinio kontakto nebuvimas, kadangi susitikimų metu nuteistieji turi galimybę bendrauti su artimaisiais tik per stiklinę užtvarą. Kalbant apie vidinius veiksnius, nuteistųjų motyvaciją bendrauti su savo vaikais, informantai išreiškė didelį norą bendrauti su savo vaikais, pastangas naudotis institucijos suteikiamomis lengvatomis bendrauti, tačiau paaškejo tai, kad nuteistiesiems esant įkalinimo įstaigoje, nukenčia tarpusavio bendravimas su vaiku, kadangi matomasi rečiau dėl institucijos apribojimų.
3. Atlikus tyrimą buvo atskleista koks yra nuteistųjų bendravimas su savo vaikais: nuteistųjų ir jų vaikų bendravimas yra apriojamas atitinkamais įstatymais ir taisyklėmis; labai svarbų vaidmenį bendraujant atlieka patys nuteistieji, daug kas priklauso nuo jų pačių noro bendrauti; nuteistieji asmenys naudojami visomis įstaigos suteikiamomis galimybėmis, t.y. rašo laiškus, skambina, dalyvauja trumpalaikiuose

susitikimuose; kalnimo įstaigose esantys asmenys nori stiprinti ryšį su savo vaikais; didelę svarbą bendravimui turi artimųjų palaikymas bei vaikų motyvacija bendrauti su kalnčiu tėvu.

4. Buvo pastebėta, kad didelę įtaką bendravimui turi ir pati institucija, kuri reguliuoja nuteistųjų bendravimo su vaikais dažnumą, vietą bei pobūdį, kadangi daug kas priklauso ir nuo bendravimo aplinkos. Kaip buvo minėta, nuteistieji noriai bendrauja su savo vaikais, naudojami visomis institucijos teikiomomis galimybėmis bendrauti, nors ir įvardino bendravimo galimybių ir aplinkos pritaikomumo trūkumus, tokius kaip ilgalaikių pasimatymų trūkumas bei stiklo užtvaros barjeras trumpalaikių pasimatymų kambaryje. Apklausus Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo darbuotojus, pastarieji įvardino tai, kad nuteistųjų bendravimas su vaikais labai teigiamai paveikia nuteistuosius, kadangi jie yra motyvuoti geriau elgtis ir greičiau išeiti į laisvę.

REKOMENDACIJOS

Išanalizavus literatūros šaltinius ir apibendrinus tyrimo rezultatus, pateikiamos šios rekomendacijos:

1. Skatinti bausmės atlikimo vietas, kad sušvelnintų bendravimo su artimaisias apribojimus bei didintų nuteistųjų bendravimo su artimaisiais galimybes. Šiame darbe buvo pastebėta kad, bendravimas teigiamai veikia ne tik nuteistuosius (tai padeda jiems resocializuotis visuomenėje), bet ir pačius vaikus (jausdami ryšį su nuteistu artimu žmogumi, vaikai gali išvengti tam tikrų psichologinių problemų).
2. Kiek įmanoma apsvarstyti ilgalaikių pasimatymų galimybę nuteistiesiems ir jų vaikams, atsižvelgiant į tai, kad įkalinimo įstaiga yra bausmės atlikimo vieta. Ilgalaikių susitikimų metu nuteistieji galėtų laisviau bendrauti su savo vaikais, o ir vaikai laisviau jaustųsi. Tokie susitikimai būtų daugiau orientuoti į vaikus, kuriems yra reikalingas ryšys su tėvais. Rekomenduotina tai, kad nuteistųjų pasimatymų su vaikais vietos būtų labiau pritaikytos vaikams.

LITERATŪRA

1. Abramavičius, A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 1998.
2. Almonaitienė, J. Bendravimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2005. [žiūrėta 2011-7- 6] <<http://fliiby.com/file/791884/uunhspi8yv.html>>
3. Arlauskas, S. Kriminalinės baudsmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje // Jurisprudencija. – 2007, t. 5 (95).
4. Bandzevičienė, R. Penitencinė psichologija. Vilnius: MRU leidykla, 2009.
5. Baunach, P. J. Mothers in prison. New Jersey, 1985. [žiūrėta 2012-1- 5] <http://books.google.lt/books?id=DRYcM-DHkLUC&pg=PA150&lpg=PA150&dq=phyllis+jo+baunach+1985&source=bl&ots=1RwX0U77MO&sig=zg-OQospo03ZTXUnJ_8BQ8sSzJY&hl=lt&sa=X&ei=b7GTT5aEG-Sl4gSRrOnQDw&ved=0CCcQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false>
6. Bitinas, B. ir kt. Kokybinių tyrimų metodologija. Vilnius: Socialinių mokslų kolegija, 2008.
7. Degutis, M. Socialinių tyrimų metodologija. Kaunas: Naujasis lankas, 1999.
8. Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? // Jurisprudencija. – 2006, t. 3 (81).
9. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 73-3084.
10. Sąvoka „Charakteristika“. [žiūrėta 2012-8-15] [<http://www.terminai.lt/zodynas/charakteristika>]
11. Clear, T.R. Backfire: When incarceration increases crime. Florida, 1996. [žiūrėta 2011-2- 5] <<http://www.doc.state.ok.us/offenders/ocjrc/96/Backfire.pdf>>
12. Deveikytė, E. Švedijos probacijos tarnybų veikla//Kryžkelė. 2003, Nr.2, p. 20-23.
13. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 2000. Nr. 96 - 3016.
14. Gabel K., Johnston, D. Children of incarcerated parents. New York, 1995. [žiūrėta 2011-11- 6] <<http://books.google.lt/books?id=Zm4zBe9MasIC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=katherine+gabel+and+denise+johnston+1995&source=bl&ots=cXBy0cf-pv&sig=QcJgjC7yl7oLI61SMk18ZcDzjm0&hl=lt&sa=X&ei=7WTT5zZO8fcsmbu8OCIBA&ved=0CCIQ6AEwAA#v=onepage&q=katherine%20gabel%20and%20denise%20johnston%201995&f=false>>
15. Gottfredson, D.C. Schools of delinquency. USA, 2011. [žiūrėta 2012-10- 10] <http://books.google.lt/books?id=jy27NQX0CWIC&pg=PA4&hl=lt&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false>

16. Hagan, J. The next generation: children of prisoners. //The unintended consequences of incarceration. New York, 1996. [žiūrėta 2011-1-15]
<<http://www.vera.org/download?file=231/uci.pdf>>
17. Hairston, C. F. From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families and communities.//Prisoners and families: parenting issues during incarceration. USA, 2001. [žiūrėta 2011-7- 6]
<http://www.urban.org/UploadedPDF/410628_PrisonersandFamilies.pdf>
18. Hairston, C. F. Focus on children with incarcerated parents. An overview of the research literature. USA, 2007. [žiūrėta 2011-4- 4]
<<http://www.fcnetwork.org/AECFOverview%20of%20the%20Research%20Literature.pdf>>
19. Hairston, C. F. Kinship care when parents are incarcerated: what we know, what we can do. A review of the research and recommendations for action. USA, 2009. [žiūrėta 2011-7- 16]
<http://www.aecf.org/~media/Pubs/Topics/Child%20Welfare%20Permanence/Foster%20Care/KinshipCareWhenParentsAreIncarceratedWhatWeKn/10147801_Kinship_Paper06a%203.pdf>
20. Jaruševičiūtė, A. Lygtinis paleidimas – tik galvos skausmas. [žiūrėta 2011-1-9]
<<http://www.balsas.lt/naujiena/308249/lygtinis-paleidimas-tik-galvos-skausmas/rubrika:naujienos-lietuva-kriminalai>>
21. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501.
22. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos administracijos reikalų skyriaus, nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties ir jų kaitos, 2009 m. 1 - 12 mėn. suvestinė. [žiūrėta 2012-02-13]
<<http://www.kalejimudepartamentas.lt/default.aspx?item=home&lang=1> >
23. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2000 m. lapkričio 13d. Nr. 30 įsakymas Dėl auklėjamojo darbo su asmenimis, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę, metodinių rekomendacijų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2000. Nr. 99-3158.
24. Kanados kalėjimų pataisos programos//Kryžkelė. 1999, Nr.1, p. 28-31.
25. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, 2002.
26. Katinaitė, R. Nuteistųjų resocializacijos lūkesčiai: magistro darbas: 07 S – Edukologija – Vilnius: Vilniaus Pedagoninis universitetas, 2007. – 81p. [žiūrėta 2012-08-10]
<http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_164602-51154/DS.005.0.02.ETD>
27. La Vigne, N. G. ir kt. Broken bonds//Understanding and addressing the needs of children with incarcerated parents. Washington, 2008.
[žiūrėta 2011- 2-5]<http://www.urban.org/UploadedPDF/411616_incarcerated_parents.pdf>
28. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

29. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios. 2004, Nr. 23-709.
31. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003m. liepos 2d. Nr. 194 įsakymas Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003. Nr. 76-3498.
32. Lietuvos Respublikos vyriausybės priimtas nutarimas 2007m. vasario 21 d. Nr. 220 dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. [žiūrėta 2012-09-12]
www.lrv.lt/bylos/Teises_aktai/2007/02/8157.doc
33. Loucks, N. Prison Without Bars: Needs, support, and good practice for work with Prisoners' Families. Scotland, 2004. [žiūrėta 2011-2-6]
<<http://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2011/02/PrisonWithoutBars.pdf>>
34. Murray, J. The effects of imprisonment on families and children of prisoners. In *Liebling, A & Maruna, S (Eds) The effects of imprisonment. Cullompton, England: Willan* (pp. 442-492). Cambridge, 2005, p. 442-492. [žiūrėta 2011-8-13]
<<http://www.bgsu.edu/downloads/cas/file77089.pdf>>
35. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010.
36. Sagatys, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
37. Seymour, C., Hairston, C.F. Children with parents in prison.//Child welfare policy, program and practice issues. USA, 2001. [žiūrėta 2011 -8-11]
<http://books.google.lt/books?id=0aiTeYWXSY4C&pg=PP1&lpg=PP1&dq=cynthia+seymour+and+creasie+finney+hairston+2001&source=bl&ots=7Hyh17bbhY&sig=g-_gk477R1B7QU3BPC86LqTvW7k&hl=lt&sa=X&ei=r7qTT8DJNM2B4AT5j-DQDw&ved=0CB0Q6AEwAA#v=onepage&q=cynthia%20seymour%20and%20creasie%20finney%20hairston%202001&f=false>
38. Švedas, G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
39. Reilly, J., Martin, S. Children of incarcerated parents. What is the caregiver's role? Nevada, 2004.
[žiūrėta 2011-2-6] <<http://www.canr.uconn.edu/ces/child/newsarticles/CCC743.html>>
40. Sakalauskas, G., Mališauskaitė, S. Probacijos modelio sukūrimas ir įgyvendinimas Lietuvoje//Kryžkelė. 2001. Nr.1, p.24-27.
41. Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

42. Travis, J., Waul, M.. Prisoners once removed//The impact of incarceration and reentry on children, families, and communities. Washington D.C., 2003. [žiūrėta 2011-7-16]
<<http://books.google.lt/books?id=822DzrF0uhwC&pg=PA1&lpg=PA1&dq=jeremy+travis+2003&source=bl&ots=Ffv6GFDz0-&sig=e094zWodvcX-cwXeMfAkoGsTPJ8&hl=lt&sa=X&ei=aLSTT-77HcLVtAbpkc2oBA&ved=0CCYQ6AEwAQ#v=onepage&q=jeremy%20travis%202003&f=false>>
43. Wear Simmons, C. Children of incarcerated parents. California, 2000.
[žiūrėta 2011-9-5] <<http://www.library.ca.gov/crb/00/notes/V7N2.pdf>>
44. Woodward, R. Families of prisoners: review on issues and difficulties. Occasional paper no. 10. Australia, 2003. [žiūrėta 2011-8-25]
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1729033>
45. Želvys, R. Bendravimo psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2007.

ANOTACIJA

Gudelytė I. Nuteistųjų bendravimo su savo vaikais charakteristikos: vaiko teisių apsaugos magistro baigiamasis darbas/ darbo vadovė doc. dr. B. Kairienė; Mykolo Romerio Universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra. – Vilnius, 2012. - 72 P.

Magistro baigiamajame darbe ištirta nuteistųjų asmenų bendravimo su savo vaikais charakteristikos. Įvade yra pabrėžiamas temos aktualumas, iškeliamas tyrimo tikslas, uždaviniai ir objektas. Pirmoje darbo dalyje pateikiama nuteistojo asmens sąvoka bei nuteistųjų asmenų šeimų charakteristika. Šioje dalyje taip pat aprašoma koks poveikį tėvų įkalinimas turi vaikams bei kokį vaikų požiūrį į tėvus formuoja. Antroje dalyje aptariama nuteistųjų asmenų bendravimo su savo vaikais procesas, t.y. bendravimo galimybės, bendravimo ypatumai bei bendravimo problemos ir jų šalinimo galimybės. Trečias skyrius yra skirtas tyrimo metodikos, paskirties, eigos ir organizavimo aprašymui. Šiame skyriuje taip pat buvo sisteminami ir analizuojami tyrimo metu gauti duomenys. Tyrimo rezultatai yra apibendrinami ir pateikiami išvados.

Pagrindinės sąvokos: nuteistieji, vaikai, šeimos palaikymas, bendravimo priežastys, bendravimo pobūdis, bendravimo galimybės, kalėjimas.

ANOTATION

Gudelytė I. The characteristics of convicted people communication with their children: The final thesis of master degree on the security of children rights / executive doc. dr. B. Kairienė; Mykolas Romeris university, faculty of social policy, department of Educology. – Vilnius, 2012. - 72 P.

In this final thesis the characteristics of convicted people communication with their children were analyzed. Topicallity is stressed, as well as purpose, tasks and object of the analysis enhanced in the introduction. In the first part of this paper the definition of convicted people and the characteristics of their families are presented. This part also presents the influence of parents conviction for children and what attitude does it form. The second part of this thesis describes the process of the communication of the convicted people and their children, i.e. the possibilities of communication, the peculiarities of communication, the problems of communication and possible corrections. The third part is devoted for the description of the methodology of the investigation, the purpose, the process and planning. The data that was gotten during the investigation is also systematized and analysed in this part. The results of the investigation are generalised and presented in the conclusion.

Basic concepts: convicts, children, the support of family, the reasons of communication, the format of communication, the possibilities of communication, the prison.

SANTRAUKA

Bendravimas tarp tėvų ir vaikų yra svarbus elementas. Kai vienas iš tėvų už tam tikrą nusikaltimą yra įkalinamas, tuomet bendravimas gali pasikeisti. Tai lemia ne tik įkalinimo įstaigos apribojimai, tačiau didelę reikšmę turi ir pačių nuteistųjų ir jų vaikų noras bendrauti bei palaikyti ryšį. Šiame magistriniame darbe svarbu nustatyti kokią reikšmę turi nuteistojo įkalinimas jo vaikui ir kokią reikšmę turi tarpusavio bendravimas. Kitas svarbus dalykas šiame darbe – įvardinti kokie veiksniai įtakoja nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą, koks pats bendravimo pobūdis, galimi trikdžiai bei jų atsiradimo priežastys. Šio magistro darbo tikslas—remiantis moksline literatūra bei atliktu tyrimu, nustatyti Lietuvos įkalinimo įstaigoje esančių nuteistųjų bendravimo su savo vaikais charakteristikas bei galimus bendravimo trikdžius.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad nuteistųjų bendravime su vaikais didelę reikšmę turi pačių nuteistųjų noras bendrauti su vaikais, vaikų iniciatyva bei artimųjų palaikymas. Didelę reikšmę taip pat turi pati institucija, kuri, vadovaudamasi įstatymais apriboja nuteistųjų ir jų vaikų bendravimą. Paaiškėjo tai, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje - kalėjime patalpos nėra pritaikytos vaikams, kas apsunkina nuteistųjų bendravimą su vaiku. Apklausus įstaigos darbuotojus buvo pastebėta, kad pati institucija labai palaiko nuteistojo bendravimą su vaiku ir skatina juos bendrauti.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis (2 skyriai, suskirstyti į poskyrius), metodologinė, praktinė (analitinė) dalis, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra ir priedai.

SUMMARY

The communication between a child and a parent is a very important element. When a parent is incarcerated, the communication might change. It is influenced by the restrictions of institution, convicted and their children need to communicate and keep the relationships. This thesis presents what importance does the incarceration has for the child and what importance does the communication have. Another important thing in this thesis is to name the factors that influence the communication between a child and a parent, what is the format of communication, what are the possible interference and their reasons. The purpose of the thesis — according to the scientific literature and the investigation, determine the communication characteristics of children and convicts and the possible interference of communication in Lithuania's prison.

After the investigation it was noticed that during the convicts and their children communication has their need to communicate with children, the initiative of children and the support of relatives. The institution also has a very big influence, because it restricts the communication between a parent and a child. It merged that the accomodation in Lukiškių prison is not fitted for children, what aggravates convicts communication with children. After the interrogation of employees of the institution, it was noticed that the institution supports the communication between a convict and his child, and encourages them to communicate.

This thesis consists of the introduction, theoretical part (2 chatpters that are brought into sections), methodological, practical (analitical) part, conclusion, recommendation, the literature that was used and appendixes.

PRIEDAI

1 priedas

Interviu klausimai nuteistiesiems

1. Kaip vaikai rodo norą bendrauti?
2. Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?
3. Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?
4. Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?
5. Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?
6. Koku būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)
7. Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.
8. Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?
9. Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)
10. Kaip vertinate kalnimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?
11. Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?
12. Kaip Jūsų įkalnimas paveikė bendravimą su vaiku?

2 priedas

Interviu klausimai Lukiškių tardymo izoliatoriaus—kalėjimo darbuotojams

1. Kokios sistemos suteikiamos galimybės bendrauti?
2. Kas dažniausiai lemia susitikimų skaičių ir jų trukmę?
3. Kaip nuteistieji rodo iniciatyvą bendrauti su savo vaikais?
4. Kas skatina nuteistuosius bendrauti su savo vaikais?
5. Kaip bendravimas su vaikais paveikia nuteistuosius?

3 priedas

Interviu su nuteistuoju nr.1

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Žinokit...ooo, mano vaikai dar nedideli, bet mano žmona, tiksliau sugyventinė, sakė, kad vis klausia kada pas tetį važiuosim.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Tikrai palaiko, pati žmona atvažiuoja, kai turi pinigų ir laiko. Kartu ir vaikus atsiveža. Labai jų pasiilgstu.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Kaip tai kas palaiko? Tai aišku, kad meilė vaikui, noras bendrauti su juo.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Kad čia nereikia ir iniciatyvos rodyti. Tiesiog yra didelis noras bendrauti su vaiku, tai ir bendraujame.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Galima vieną kartą per savaitę pakalbėti telefonu ir vieną kartą per mėnesį susitinkame per trumpalaikį pasimatymą. Ilgų pasimatymų neduoda, tai net neišeina normaliai pabendrauti.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Bendraujame tik telefonu ir per trumpalaikius pasimatymus.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Kadangi bendraujame per stiklą, tai labai sunku laisvai bendrauti, nei paliesti galima. Toks netikras bendravimas. Labai trūksta ilgalaikių pasimatymų, kad būtų galima laisviau bendrauti su vaiku.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Labai neilgai, kadangi vaikai dar nedideli ir jie greit pavargsta.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Labai maža erdvė, visiškai nėra pritaikyta vaikams, nėra tinkamų patalpų.

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Suteikiamos labai mažos galimybės bendrauti realiai.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Tai, kad nieko negalima pakeisti. Sistema neleidžia. Kiek galima, tiek ir bendraujame.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Aišku, kad neužtenka bendravimo...ypač mergaitei. Ji dar nedidelė, tai labai pasiilgsta.

4 Priedas

Interviu su nuteistuoju Nr. 2

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Tai, kad labai įvairiai parodo. Mano vaikai —labai meniškos sielos, tai jie parodo piešiniais, kuriuos atsiunčia 1-2 kartus per savaitę. Kai susitinkame, tai ir per pokalbius sako, kad pasiilgo.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Artimieji labai palaiko bendravimą su vaikais, nori, kad bendrautumėme.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Išoriniai visi palaiko, tai ir bendrauti norisi, tik, kad trūksta galimybių.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Patys vaikai nori bendrauti.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Pagal sąlygas, kiek įmanoma dažniau.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Telefonu vieną kartą per savaitę, o laiškais vieną ar du kartus per savaitę.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Mes susitinkame vieną kartą per metus, nes atstumas trukdo, labai toli jiems atvykti.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Apie tris ar keturias valandas.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Visiškai nepritaikyta vaikams. Aišku, yra patalpa, bet neduoda, nors ir pagal įstatymus priklauso. Paklauskit jų kodėl neduoda.

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Turint šeimą, tai galimybių bendrauti mažai. Šiaip su artimaisiais, tai galima bendrauti ir per stiklą, bet ne su vaikais.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Gal nebent skirti daugiau dėmesio šventėms.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Labai pasikeitė mūsų bendravimas, nes sistema striptariai prislopino bendravimą, tačiau patys stengiamės, kiek galime, palaikyti ryšį.

5 priedas

Interviu su nuteistuoju Nr.3

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Ooo aš galiu daug papasakoti. Mano vaikai jau dideli, aš jau ir anūką turiu. Jie taip pat atvažiuoja. Visas jų nuotraukas turiu. Norite parodysiu? Kol aš esu čia, tai mes pastoviai bendraujame, niekada nebuvo atitolę.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Tiek pirma, tiek antra žmona palaiko bendravimą, netgi pačios ateina. Aš, kai galiu, tiek joms, tiek vaikams vis ką nuperku, tai kokį gražesnę atviruką, tai šiaip. Mes čia gauname beveik tris šimtus litų savo reikmėms, turime parduotuvę, tik duodi prižiūrėtojai sąrašą ir tau nuperka ko reikia.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Tai, kad čia nereikia ir iniciatyvos rodyti, pats vaikas labai nori bendrauti.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Nu jie jau nebe maži, tai aš palieku jiems patiems spręsti. Jeigu jau norės bendrauti, tai patys atvažiuos, nereikės ir skatinti.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Kiek įmanoma daugiau. Kai būna kokia šventė, aš sudedu visiems sveikinimus. Būna toks storas storas vokas. Kai gauna tą voką, tai visi tarpusavyje išsidalina. Laiškų siuntimas yra ribojamas, tai sudedu raštelius į vieną voką.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Bendraujame viskuo, kuo tik įmanoma. Kadangi man neribojami skambučiai, tai aš vis jiems paskambinu.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Mes bendraujame tik per stiklą, labai trūksta ilgalaikių pasimatymų, kad būtų galima laisviau bendrauti su vaiku. Čia tą stiklą pastatė, nes taip visoje Europo Sąjungoje yra, tai ir čia padarė taip. Anksčiau tai nebūdavo.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Dvi arba keturias valandas.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Nėra patalpų skirtų vaikams. Jiems čia ir nuobodu, nėra ką veikti, o jie ir pažaisti nori.

10. **Kaip vertinate kalnimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Tikrai trūksta ilgalaikių susitikimų. Juk galėtų juos padaryti. Nuteistieji galėtų laikytis numatytų draudimų, o už gerą elgesį galėtų duoti tuos susitikimus. Dabar tai nėra šansų.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Labai sunku išverti tą atstumą su artimaisiais. Būtent dėl įkalinimo įtakos labai pasikeitė mūsų santykiai.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Neikišk nepasikeitė.

6 priedas

Interviu su nuteistuoju nr. 4

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Aš tai daug jų turiu. Netgi aštuonis. Čia su pirma ir antra žmona. Bet visi mano vaikai nori bendrauti, nei vieno negaliu išskirti. Sakė, kad net laiką tarpusavyje pasiskirsto.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Šiaip tikrai galiu pasakyti, kad labai palaiko bendravimą, netgi pati uošvienė atvyksta su mano vaikais.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Yra labai stiprus ryšys tarp manęs ir vaikų.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Nu net nežinau. Tikriausiai pats noras bendrauti su savo vaikais.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Telefonu vieną kartą per savaitę, gaunu daug laiškų, nes jie neribojami, taip pat susitinkame per pasimatymus.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Bendraujame kaip tik įmanoma, laiškais, telefonu kalbame, per susitikimus pakalbame. Reikia tik noro bendrauti, galimybių čia yra. Laiškus tai man pastoviai rašo, pasakoja kaip gyvena. Sakė, kad labai laukia kada grįšiu.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Kai susitinkame, aš juos jau paruošiu, kad greit grįšiu namo.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Maždaug apie keturias valandas.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Anksčiau buvo patogiau, būdavo susitikimai ne per stiklą, tačiau patys kaliniai padarė blogiau, nes pradėjo artimieji gabenti visokius draudžiamus dalykus, tai ir pastatė stiklą.

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Reikia mąstyti, kad nepridaryti nesąmonių, tai ir leis bendrauti.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Tai, kad nėra ką keisti, mes puikiai bendraujame.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Visiškai nepakeitė.

7 priedas

Interviu su nuteistuoju Nr. 5

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Tai, kad mano vaikai daugiau su mama nori bendrauti.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Leidžia bendrauti, nedraudžia ateiti.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Tai, kad niekas labai neįtakoja. Šeima skatina, tai ir bendrauti norisi.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Kalbant telefonu ieškome kompromiso dėl visokių problemų.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Susiskambiname vieną kartą per savaitę, o laiškais susirašome progomis daugiausia.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Telefonu pakalbame.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Trumpai pašnekame. Dažnai laikas priklauso ir nuo nuotaikų.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Iki keturių valandų.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Bendra patalpa su visais kaliniais. Bendraujame per stiklą, o vaikai nori žaisti, verkia..

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Pakanka tiek, kiek leidžia bendrauti.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Aš tai labiausiai norėčiau pakeisti žmonių pažiūras, Kad nežiūrėtų į mano vaikus kaip į kalinio vaikus. Mes irgi žmonės, tik klaidų padarėm.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Labai pasikeitė. Reikėtų ir tėvą aplankyti, aišku, pagal galimybes, kai išėsiu.

8 priedas

Interviu su nuteistuoju Nr. 6

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Ką Jūs..mano vaikai labai geri visada aktyviai rodydavo norą bendrauti. Mano vaikai jau suaugę, dukra studentė, sūnus jau baigęs studijas. Jau savo gyvenimus turi. Suprasčiau, jei ir negalėtų atvažiuoti, viskas gi kainuoja ir laiko reikia, bet jie vistiek nori bendrauti.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Žinokite, čia be artimųjų palaikymo būtų išvis sunku. Kai pamatai juos, tai ir geriau pasidaro. Artimieji labai palaiko, kad bendrautumėme visi.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Nu kas čia per klausimas. Žinote, mano vaikai yra didžiausias mano turtas. Aš neįsivaizduoju kaip įmanoma nebendrauti. Aš apie juos visada galvoju, laikiu atvykstant. Aš turiu labai didelį ir stiprų norą bendrauti su savo vaikais, stengiuosi dalyvauti savo vaikų gyvenimuose.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Jie patys nori bendrauti.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Beveik vos ne kiekvieną dieną. Telefonu paskambinu, tai sūnui, tai dukrai. Ateina manęs aplankyti visi mano vaikai.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Kadangi esu lengvoje grupėje, tai galiu skambinti kiek noriu. Susitinkame per pasimatymus, vieną kartą per mėnesį. Tada ir tas laikas atrodo greičiau eina.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Matote, tarp manęs ir vaikų yra, kaip čia tiksliau įvardinus – ryšys Mes tarsi jaučiame vienas kitą. Aš jaučiu juos, jie jaučia mane.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Dvi, keturias valandas. Jie irgi užsiėmę. Būtų galimybių, tai jie dažniau atvyktų.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Anksčiau patalpos buvo be tos pertvaros, tai buvo toks malonesnis bendravimas. Ir ranką galėdavai paduoti, ir bučinį. Mažesniems vaikams nepakanka to bendravimo per stiklą, mato kaip per televizorių. Nei šis, nei tas.

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Sunku spręsti, čia kiekvienam asmeniškai. Man tai asmeniškai tik atskiro kambariuko trūksta pabendravimui. Mano ir šeima dėl to iširo, kad ilgesnį laiką reikėjo taip bendrauti, tik telefonu ar per stiklą. Čia ne mano vieno nuomonė. Trukdo tas stiklas, sunku taip bendrauti, bet jau

geriau negu nieko. Žinot, su vaikais gal ir galima taip bendrauti, bet su žmona taip bendrauti buvo sunku...Na, suprantate...tai ir iširo užtai mano šeima.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Man pakanka, nieko nenorėčiau keisti.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Visiškai nepakeitė.

9 priedas

Interviu su nuteistuoju Nr. 7

1. **Kaip vaikai rodo norą bendrauti?**

Mes retai susitinkame, dažniau telefonu kalbame, bet jie visada sako, kad pasiilgo, nori greičiau atvažiuoti, pasakoja atvažiavę, tik, kad to laiko labai maža.

2. **Kaip artimieji vertina Jūsų bendravimą su vaikais?**

Palaiko, kartu atsiveža vaikus.

3. **Kas įtakoja Jūsų bendravimą su savo vaiku?**

Tai ašku, kad meilė savo vaikams, didelis noras bendrauti.

4. **Kaip rodote iniciatyvą bendrauti su vaiku?**

Nu, pavyzdžiui, kai jie atvyksta, tai kai kalbamės vis kviečiu vėl atvykti. Skambinu telefonu kiek leidžia.

5. **Kaip dažnai bendraujate su savo vaikais?**

Vieną kartą per savaitę pakalbame telefonu, ne daugiau nei 15 minučių. Tiek tik galima. Daug laiškų gaunu, nes jie neribojami yra, ir per pasimatymus pakalbame vieną kartą per mėnesį. Gaila, kad daugiau neleidžia.

6. **Kokiu būdu Jūs dažniausiai bendraujate su savo vaiku? (laiškais, telefonu...)**

Viskuo kuo leidžia, telefonu, laiškais, per pasimatymus.

7. **Apibūdinkite Jūsų susitikimus su vaikais.**

Kadangi bendraujame per stiklą, tai labai sunku laisvai bendrauti. Nei paliesti galima. Toks netikras bendravimas.

8. **Kiek laiko trunka Jūsų susitikimas su vaiku?**

Iki iketurių valandų.

9. **Kaip vertinate susitikimams skirtas patalpas? (T.y. jų pritaikomumą vaikams)**

Aišku, kad trūksta patalpų, kur būtų galima laisvai bendrauti. Ne per tą stiklą.

10. **Kaip vertinate kalinimo įstaigos suteikiamas galimybes bendrauti su artimaisiais?**

Galimybių bendrauti gal ir pakanka, bet bendravimas per stiklą labai varžo.

11. **Ką norėtumėte pakeisti Jūsų santykiuose su vaikais?**

Kadangi kalėjimas labai varžo, tai nelabai ką galiu pakeisti.

12. **Kaip Jūsų įkalinimas paveikė bendravimą su vaiku?**

Labai pakeitė, nes retai matomės. Sunku išlaikyti ryšį per atstumą.

10 priedas

Interviu su darbuotoju Nr. 1

1. Kokios sistemos suteikiamos galimybės bendrauti?

Pagal įstatymus. Suimtiesiems dvi valandas, nuteistiesiems keturias valandas. Taip pat gali bendrauti telefonu ir laiškais.

2. Kas dažniausiai lemia susitikimų skaičių ir jų trukmę?

Yra įstatymas ir viskas.

3. Kaip nuteistieji rodo iniciatyvą bendrauti su savo vaikais?

Nerodo iniciatyvos, šneka ir viskas.

4. Kas skatina nuteistuosius bendrauti su savo vaikais?

Nežinau, sunku pasakyti.

5. Kaip bendravimas su vaikais paveikia nuteistuosius?

Bendrauja ir viskas. Maži vaikai atvyksta, tai jie mažai kaip gali paveikti.

11 priedas

Interviu su darbuotoju Nr. 2

1. Kokios sistemos suteikiamos galimybės bendrauti?

Nuteistieji ištikrųjų turi pakankamai daug galimybių pabendrauti. Jie gali paskambinti į namus, taip pat gali įvykti pasimatymas trumpalaikis. Vyksta vienas ilgalaikis, vienas trumpalaikis pasimatymas kartą per mėnesį, tačiau pas mus, kadangi nėra galimybės, tai jis keičiamas į tris trumpalaikius. Jei nuteistasis yra perkeliamas į lengvąją grupę, tai jis turi teisę skambinti nuolatos. Tie, kurie yra paprastoje grupėje, jie gali gauti papildomą skambutį. Visa kalinimo įstaiga yra už tai, kad nuteistieji kuo daugiau bendrautų su artimaisiais, kad tas ryšys nenutrūktų. Kai nuteistasis jaučia palaikymą, tuomet jo elgesys yra visiškai kitoks, jis nedaro drausmės pažeidimų. Nuteistieji taip pat gali bendrauti ir laiškais, artimieji labai daug jų prirašo. Mes visokeriopai skatiname nuteistuosius bendrauti su artimaisiais.

2. Kas dažniausiai lemia susitikimų skaičių ir jų trukmę?

Čia jau priklauso nuo paties nuteistojo. Jei jis norės, tai eis ir kalbės. Iš pareigūnų pusės, tai susitikimas gali būti nutrauktas, jei jis negražiai elgsis, pavyzdžiui, ar triukšmaus, ar darys tai, ko negalima.

3. Kaip nuteistieji rodo iniciatyvą bendrauti su savo vaikais?

Su vaikais jie bendrauja. Ypač tie, kurie myli savo vaikus, rašo jiems laiškus, skambina, teiraujasi apie jų sveikatą, kaip jiems sekasi. Jei šeima skurdžiau gyvena, tai jie ir pinigus siunčia. Jie uždirba arti trijų šimtų litų. Būna kiek įmanoma, tai jis tuos pinigus siunčia. Yra galimybės siųsti pinigus. Yra nuteistųjų, kurie net nepripažįsta savo vaikų. Yra nuteistųjų, kurie tikėtina, kad bendrauja todėl, kad yra galimybė kreiptis į teismą dėl lygtinio paleidimo, kadangi turi vaikus ir dėl jų išeis. Tačiau kreipiamės į vaiko teisių apsaugos tarnybą, kurie mums siunčia išsamius duomenis apie tą tikresnę situaciją, ar apribota tėvystė ar ne.

4. Kas skatina nuteistuosius bendrauti su savo vaikais?

Vienišumo nebūvimas. Stiklas buvo pastatytas todėl, kad buvo daug pažeidimų, netgi narkotikus nešdavo.

5. Kaip bendravimas su vaikais paveikia nuteistuosius?

Paveikia labai teigiamai, jis yra motyvuotas kuo greičiau išėiti į laisvę, greičiau grįžti į šeimą.

12 priedas

Interviu su darbuotoju Nr. 3

1. Kokios sistemos suteikiamos galimybės bendrauti?

Nuteistieji yra suskirstyti į dviejų rūšių grupes: lengvąją ir paprastąją. Paprastoje grupėje grupėje esantys nuteistieji gali vieną kartą per savaitę paskambinti telefonu. Žinoma, dažniausiai skambina artimiesiems. Jei nuteistasis yra perkeliamas į lengvąją grupę, tai tuomet jis gali skambinti neribotai. Nuteistieji taip pat gali bendrauti ir laiškais. Ypač jų daug gauname per šventes. Dar iki šiol kaikuriuos laiškus daliname. Nuteistieji taip pat turi galimybę kartą per mėnesį susitikti su artimaisiais per trumpalaikį pasimatymą.

2. Kas dažniausiai lemia susitikimų skaičių ir jų trukmę?

Matote, susitikimų skaičius yra apribojamas įstatymais. Kaip jau minėjau, nuteistieji gali vieną kartą per mėnesį susitikti su artimaisiais per trumpalaikius pasimatymus. Na, o paties nuteistojo pokalbio su artimaisiais trukmė priklauso nuo pačių nuteistųjų. Jei jie norės bendrauti, tai ir bendraus. Čia jau viskas nuo jų noro priklauso.

3. Kaip nuteistieji rodo iniciatyvą bendrauti su vaikais?

Būna labai įvairiai. Vieni siunčia pinigus savo artimiesiems, kiti po telefoninių pokalbių būna pasakoja kaip vienas vaikas gyvena, kaip kitam sekasi. Tikrai būna tokių, kurie stengiasi dėl vaikų, per šventes visada siunčia sveikinimus, naudojami visomis galimomis bendravimo galimybėmis, bet, aišku, būna ir tokių, kurie vangiai bendrauja.

4. Kas skatina nuteistuosius bendrauti su savo vaikais?

Kogero vienišumas, tuo labiau bendraudami jie palaiko ryšius su artimaisiais.

5. Kaip bendravimas su vaikais paveikia nuteistuosius?

Tikrai labai teigiamai. Nuteistieji, bendraujantys su artimaisiais yra labiau motyvuoti neprasižengti, daugiau stengiasi pasitaisyti.